

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносять 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 47.

Відень, 18-го падолиста 1917.

Ч. 177

ПРОСИМО ВИРІВНЯТИ ЗАЛЕГЛУ ПЕРЕДПЛАТУ!

Річники „Вістника“ з 1915 (неповний) і 1916 рр. можна дістати поки-що по 15 К.

Горожанська війна в Росії.

В Росії вибухла горожанська війна. Большевики, сили яких по корнілівській авантурі постійно зростали, постановили захопити державну владу в свої руки. На сей раз їм пощастило більше ніж зпочатку липня. Значна частина петроградського робітництва й війська стала по їх боці. Гарнізони Кронштату, Ревеля і деяких інших міст, а також і частина балтійської флоти давно вже були прихильні до большевиків. Бій між большевиками й оборонцями тимчасового правительства рішив кружляк „Аврора“, що збомбардував зимову палату, де був осідок тимчасового правительства. Большевики під проводом Леніна й Троцького арештували всіх міністрів з витомкою Керенського, якому пощастило втікти, й опинилися таким робом панами положення в Петрограді. Керенському удалося дістатися до Пекова, осідку головної військової квартири, де він почав збирати біля себе вірні тимчасовому правительству воєнні сили для боротьби з повстанцями.

Про дійсний хід подій в Росії певних вісток нема, бо безпосереднє полученнє між Петроградом і Швецією перерване. З автентичних документів, що дісталися за кордон, маємо відозву Ради робітничих і салдатеьких депутатів з закликом до всіх держав припинити на три місяці війну й почати мирові переговори на відомій основі — без анексій і відшкодовань. Зі свого боку Керенський видав відозву до військ і народу Росії з закликом підтримувати тимчасове правительство й боронити ся проти большевиків. Дальші відомости звучать ще досить згідно про те, що Керенський спроміг ся з великими силами підійти до Петрограду та вступити в бій з військами большевиків, але вже навіть про місця бою нема певних вісток, а ще менше про його наслідки. Одні часописі повідомляють, що братовбійча бойня відбуваєть ся коло Гатчини, другі, що коло Царського Села, треті нарешті доносять про вступленнє до Петрограду військ Корнілова (?) й Керенського. Знову англійська адміністрація передає бездротове телеграфічне повідомленнє з Росії про те, що військо Керенського розбито в Царськім Селі й переможцем лишив ся Ленін.

Сама вже повільнє непевних і протирічних вісток з Росії зраджує розміри анархії, яка панує там. Зорієнтувати ся в тім, що тепер дієть ся в Росії, дуже важко. Одно

певне, що почала ся там боротьба всіх проти всіх, найгірший вид горожанської війни. Державна влада все частійше міняє своїх посідачів, її опановують то ліберали, то соціал-демократи, то меншевики, то большевики; сьогодні горою Керенський, завтра Ленін, а там знов навідворот. Ледви чи можна чекати рішучої перемоги якоїсь одної сторони. Большевики не опирають ся на широкі веретвах російського народу. В самім соціалдемократичнім таборі мають вони рішучих противників у деяких меншевицьких групах, що згодять ся при нагоді пійти разом і з Керенським, а навіть і з правійше його стоячими кругами, щоб перемогти большевиків. Деяку популярність в масах народу большевики здобули своїми двома основними гаслами — негайного миру й негайного передання землі селянству. Затримати на якийсь час державну владу в своїх руках большевики могли б лише в тім випадку, колиб вони дійсно були в силі, як не заключити мир, то бодай навязати загальні мирові переговори. Але західно-європейські союзники Росії не згодять ся на се. Вони не хочуть навіть признати самого правительства Ленін—Троцький, а тим більше його мирових пропозицій. З другого боку і в центральних державах лише робітництво з одушевленнєм відгукнуло ся на російський поклик до миру, офіційальні-ж круги зайняли вичікуюче становище.

А міжтим Керенський робить все можливе, щоб перемогти большевиків, навіть в союзі зі своїм бувшим противником—Корніловим. І можна думати, що коли не він, то хтось правійше його стоячий таки переможе. Повстаннє большевиків безумовно викличе проти себе загальну мобілізацію нелише реакційних і поміркованих елементів російського громадянства, але також переважної часті революційного війська, робітництва й селянства. Правда, Росія хитаєть ся між примусовим продовженнєм війни й нестачею внутрішніх сил, потрібних для її закінчення, але повстаннє большевиків ледви чи прискорить се закінченнє війни, натомість більш ніж певне, що безмежна всеросійська анархія ще більше зросте й зверне розвиток внутрішніх подій в сторону повороту до старого. Симптомів сього е вже тепер дуже багато. Про упорядкування внутрішніх відносин в напрямі закріплення республіканської форми правління, демократичних свобод і переведення земельної

реформи не може бути тепер мови. Могло б се стати ся при негайнім скликанню Установчих Зборів, але при пануючій у державі анархії навіть перевести вибори до них цілком неможливо. І ми бачимо, що замість Установчих Зборів у Росії починають знову виникати фігури диктаторів; з одного боку Ленін у Петрограді хоче сконцентрувати цілу державну владу в своїх руках, а з другого боку творить ся цілий тріумвірат з Керенським, Корніловим і Каледіним в Москві. Характеристичною є для часу, який переживає тепер Росія, і чутка, що Миколу II оголошено царем незалежного Сибіру.

В тім сумнім образі, який уявляє з себе Росія, для нас Українців деякою потіхою може бути хіба те, що загально-російська анархія руйнує і російський централізм та приучує Україну й інші частини Росії, що змагають до самостійности, шукати собі ради власними силами, не оглядаючи ся на Петроград і Москву.

М. Троцький.

Справа Українських Установчих Зборів на Малій Раді.

Як доносить „Рус. Сл.“ з 25/X з Київа під датою попереднього дня, відбуло ся бурливе засідання Комітету Центральної Ради в справі скликання Українських Установчих Зборів.

Референт С е в р ю к (український соціаліст-революціонер) підкреслює необхідність скликання суверенних Українських Установчих Зборів. Сю справу, як говорив референт, обговорювала окрема комісія, до якої входили представники меншостей, але вони не ходили на засідання комісії. Дальше не можна ждати. Рада повинна принципіально розв'язати сю справу й поручити окремій комісії вкупі з Генеральним Секретаріатом протягом двох тижнів обробити проект закону про Українські Установчі Збори, які викликають уже зацікавлення по місцях так, що деякі повіти навіть вибрали своїх кандидатів.

Реферат викликав гарячу дискусію. Представники національних меншостей гаряче протестували проти підношення справи про суверенні права Українських Установчих Зборів. Бундівець Р а ф е с вказав на те, що в декларації Секретаріату, яку прийняли представники меншости, не згадується термін „суверенність“. Коли ви стоїте за неподільною Росією, говорив він, ви не повинні говорити про суверенність. Ви кидаєте масам гасла, які можуть викликати всякі утопічні мрії. Розрив з російськими Установчими Зборами ми уважаємо контрреволюційним актом і будемо з сим бороти ся. Бесідник висловив думку, що найкращим способом прояву волі народу на Україні було б приготування, а потім скликання крайового союму, котрий Україна отримає без сумніву від російських Установчих Зборів.

Т к а ч е н к о (український соціалдемократ) заявив у відповідь: Нам нічого ждати від російських Установчих Зборів. Україна повинна зайняти у відношенню до Росії таке становище, як Канада у відношенню до Англії.

Меншевик Б а л а б а н о в, коментуючи заяву Ткаченка, вказав на те, що українські соціалдемократи очевидно домагають ся самостійности, й заявив: Ми будемо бороти ся проти таких тенденцій. Хай Українці не перецінюють своїх сил.

С к л о в с ь к и й (російський соціаліст-революціонер) говорив: Ми стоїмо за федерацією, але не такою, якої добивають ся Українці. Коли ви хочете відокремити ся від Росії, видвигаєте суверенність. Але коли нема такого бажання, приступіть до праці над приготуванням національного союму.

Український соціаліст-революціонер М а е в с ь к и й заявив: Коли між Україною і Росією є моральний і економічний зв'язок, єдність збережить ся. Коли нема такого зв'язку, Україна відокремить ся. Бесідник думає, що нічого спішити ся зі скликанням Українських Установчих Зборів, поки Українці не мають ще досить сил.

Р а ф е с кликнув: Вкінці Маєвський поставив точки над і. Ви бажаєте виводу військ? (Сміх. Голоси: Так!).

— Самоозначенне се самостійність — поясняє М а е в с ь к и й.

— Ви бажаєте розднання? — запитав Р а ф е с.

— Divide et impera (розділюй і пануй) — відповів М а е в с ь к и й.

Український соціалдемократ М а р т о с висловив побажання, що Україні нічого не дадуть російські Установчі Збори, зокрема коли туди пройдуть Чернови й Церетеллі, яких проводять на Україні. Коли російська демократія вмішуватиметь ся в наші справи, сказав він, станемо на становищі Ельзасу-Льотарингії. Зажадаємо своїх прав.

Предсідатель Секретаріату В и н н и ч е н к о виголосив промову, в якій заявив себе прихильником суверенности України. Суверенність — говорив бесідник — се „сам собі пан“. Се повне виявлення волі. Але се не сепаратизм. Російське правительство багато обіцяє, але мало дає. Воно напр. досі не може вислати Секретаріатові 300.000 карб. на всю управу Україною тоді, коли союз міст або Рада робітників отримують мільйони. Ми, соціалдемократи, проти самостійности (?). Але яко соц. дем. ми не можемо присягнути, тим більше, що Україна ніколи не давала обіцянки не виходити зі складу російської держави.

Український соціалдемократ П о р ш заявив: Може колись українські пролетарські маси видвигнуть на перший план об'єднання, але тепер є інші завдання.

Український соціаліст-революціонер Ш а п о в а л сказав: Ми не можемо допустити, щоб на російських Установчих Зборах нашу автономію обговорювали Буряти й Хунхузи. Невжеж ми від Німців повинні ждати автономії? (Сміх?). Нема чого бояти ся горожанської війни. Наш найбільший ворог—російський централізм. У боротьбі з ним ми не спинимо ся перед ніякими засобами.

У висліді дискусії ухвалено утворити комісію для уложення і розглянення проекту закону про Українські Установчі Збори. Вибори до сеї комісії відбули ся 27 жовтня н. ст. Представники російських партій постановили не брати участі у виборах до сеї комісії.

Четвертий зїзд української соціалдемократичної партії у Київі.

Першого дня зїзду 13 жовтня н. ст. відкрив засідання о 11 годині дня член Бюро Ц. К. Д. Антонович. Вітаючи присутніх, він висловив надію, що робота зїзду піде дружно й буде найпродуктивнішою в наслідках. У. С.-Д. Р. П., яка досі не знала поділу на фракції, стає самостійною організацією і яко окремих член буде брати участь у відбудованню інтернаціоналу.

Далі Довженко повідомив, що на зїзд прибуло п'ять товаришів від селянських спілок, волосних комітетів і ин. організацій і їм видано вступні квітки яко гостям. Се питання перевірення посвідчень членів зїзду передано на розгляд мандатної комісії, яку зараз і вибрали.

Після сього зїзд приступив до виборів президії. Вибрано: Ткаченка (Київ), Дубового (Катеринослав), Дудича (Поділля), Калача (Петроград) і М. Глянька (Харків), секретарями Пісоцького й Довженка. Після обговорення прийнято порядок дня, запропонований Бюром Ц. К., і ухвалено регулямін зїзду.

Першим референтом виступив В. В и н н и ч е н к о: Чи скінчила ся революція, чи ні? На се одностайної відповіді ми не почуємо. На нашу думку процес революції не скінчив ся. Але мусимо зазначити, що лівія її розвитку дуже хвиляста. Часом здається навіть, є ознаки, що вона завертає назад. Впасти революція не може доти, доки не впадуть причини, які її викликали — економічні причини, процес

невдоволення. Яка революція зараз відбувається? Дехто характеризує її як буржуазну. Але буржуазія займала раніш нейтральну, а тепер контрреволюційну позицію щодо розвитку революції. Революцію зробило селянство й пролетаріат. Так і по своїй цілі вона небуржуазна. Іде перетворення будови політичного й соціального життя. Тому сю революцію можна назвати соціалістично-демократичною. В політичній сфері перевороту досягнуто. Панування демократизму доведено до найвищого ступня.

Але се не задовольняє широких демократичних мас через економічну руїну, безладде. Харчова справа є чинником поглиблення революційного настрою. Масам здається, що коли влада перейде до рук демократії, буде знищено все зло. Сим пояснюється бажання поглиблення соціального змісту. Акція революції мусить розвиватися далі. Завдання кожної соціалістичної організації, в тім числі й У. С. Д., користуватися моментом, коли можна буде поглиблювати здобутки. Досягнуто багато, але чи можна буде все се зберегти? Пролетаріат мусить дечим поступити. Коли в Росії деякі соціалісти-утопісти гадають, що Росію можна буде перетворити в соціалістичну громаду, то се є захоплені здобутками пролетаріату. Темнота, анархія, невміння користуватися силою — все се робить неможливим закріпити всі здобутки революції. Нашій соціалдемократії треба стати на реальний ґрунт. В соціальної справі ми мусимо закріплювати здобутки поспішно, енергійно, маючи на увазі натиск буржуазії. В той час, коли пролетаріат іде все вліво, інші частини громади все більше збочують вправо. Момент зникнення небезпеки контрреволюції буде моментом оголошення буржуазією війни пролетаріатові.

Яка мусить бути влада? Для Росії соціалістичне міністерство було б загибелю, а для соціалізму дискредитацією. Єдиною задачею соціалістичних міністерств мусить бути завдання миру. Впорядкувати край, налагодити економічний апарат таке міністерство не змогло би. Сучасне коаліційне міністерство вестиме стару політику. Отже покладати надії на нього нам не слід. В Петрограді вічна анархія, повний розвал, голодування мас, відсутність дійсної влади, яка задовольнила б маси. Через те влада мусить бути перенесена на місця в змислі самоуправи й самоозначення національностей. Наше завдання — організація і переведення влади на місця. Далі Винниченко запропонував відповідні резолюції.

Дискусію над рефератом Винниченка розпочала Курлінич, яка висловила свою рішуче проти коаліції. Кривооротченко, закликав звернути ся до об'єктивних обставин життя. Ґрунт зпід ніг революції вирвало нездійсненне економічних і політичних вимог широких мас демократії. Ми бояли ся втратити довіру у невеличкої купки громадянства та йшли на різні компроміси, поступаючись інтересами демократії. Головне зло — війна — мусить бути знищене. Тоді найбільшу увагу мусимо звернути на соціальну політику. Влада, коли вона шукає рятунку в коаліції, не рахується з революціонізмом мас. Геронович зазначив, що коаліція з метою охорони прав революції потерпіла повний крах. Вона переживає останній акт. Все, що стоїть вправо від революційної демократії, пішло на контрреволюційний шлях. У нас на Україні мусить бути єдина влада.

Порш говорив: Наша революція різниться від усіх старих революцій посяганням на земельну власність великих поміщиків. Одно з її гасел — контроль над продукцією — є ознакою соціальної революції. Можемо сміливо сказати, що ся революція зв'язана незрими нитками з майбутньою недалекою світовою соціальною революцією. Двигуном революції є пролетаріат і спавперизоване селянство — так було і раніше, коли тільки завдяки незорганізованості своїх сил його позиції захопила буржуазія. Кляса капіталістів, буржуазія, не може бути ферментом всесвітньої революції. Коаліцію треба відкинути. Міністри пензовики, що зв'язали ся з капіталістами всього світу, гальмували роботу земельних комітетів, дискредитували її, — бо се ж підривало ста-

новище лордів Англії і пруських аграріїв. Наша революція зв'язана зі світовою і за кожним кроком, за кожним актом уряду стоїть преса західно-європейської буржуазії. Мусимо своєю рішучістю і організаційною роботою відбити всяку надію у сієї буржуазії на те, що можна вбити нашу революцію. Хлібна монополія проведена, — зроблена неймовірна робота над монополізацією мільонів господарств. Досить легка задача — контроль над сотнями фабрик — нерозв'язана. Наскільки промисловість є великодержавною, настільки коаліційний російський уряд не зможе тут зробити нічого для революції. Буржуазія ніколи не допустить контролю й тому коаліційний уряд буде ареною класової боротьби, а не революційної роботи. Революційна влада є наше право — право революції. Звертаю увагу на те, що пролетаріат в кожній фабриці і в кожному комітеті пережив свою коаліцію і тепер по всьому фронту одноголосно вимагає єдиної влади. Завдяки провокаційній політиці буржуазії між містом і селом повстала прірва. Селянство не розуміє, що в місті є й голодний пролетаріат. Тільки рішучою революційною політикою можна закидати сю прірву й захистити тим самим революцію.

Ковальський виступив в обороні коаліції. Довженко нагадав, що перед укр. соціалдемократами ще стоїть задача закріплення національних здобутків революції. Дубовий сказав, що російські соціалісти революціонери й меншевики стримували революцію. Гасла обернули ся на шлях згоди з союзниками в питанні миру. Мусимо й можемо закріпити здобутки революції лише ми самі. Сприятим же сьому може тільки єдина революційна влада. Ткаченко вказав, що відмінене становище України, де буржуазія неукраїнська, примушує українських соціалдемократів стати коло влади, утвореної на принципі єдності.

Садовський не згодив ся з більшістю промовців, уважаючи їх погляди утопічними. Аналізуючи економічну базу сучасної революції, бесідник визнає її буржуазною. Соціалістична революція приходить тоді, коли всі продукційні сили капіталізму будуть використані. Смішно думати, що Росія, в якій капіталізм далеко не розвинув ся, може повести перед в утворення соціалістичного ладу. Рух мас цілком стихійний. Пролетаріат не підготовлений до регулювання державним господарством. Не можна опирати ся на тім, чого хотять маси, а слід виходити з об'єктивних умов революції. Тому не можна відмовляти ся від коаліції. Далі Садовський спинив ся на необхідності центрів крайової влади й висловив ся за те, щоб в революції спинити ся і на національним моменті.

Геронович полемізував з Ковальським. Єдність влади веде не до ізоляції пролетаріату, а до збільшення його сил. Порш відповів Садовському. Не всяка революція відбувається ся в момент розквіту продукційних сил. Революція у нас стала ся саме в час найбільшої руїни продукційних сил. Революція твориться ся не організаціями, а об'єктивними умовами.

Перед обідом перервою Садовський запропонував вибрати комісію для обговорення проекту статуту Б. Ц. К. Зізд вибрав п'ятьох учасників.

На вечірнім засіданні головував Ткаченко. Член мандатної комісії повідомив, що на зізд всього прибуло 54 товаришів — представників від 28 організацій і 16 душ гостей. Ще вибрано двох секретарів — Висоцького й Михайловця. Продовжувано дискусію над рефератом Винниченка. Благий сказав: Хіба не коаліція відняла у нас найдорожчий час? Хіба не вона причинила ся до того, що в республіканських тюрмах гниють зараз сотні або й тисячі революціонерів? Святим гаслом революції було спинення бойні. Коли революція не спинить в найближчій часі війни, війна цілком спинить революцію. Про сей головний тормаз тут чомусь мало говорило ся.

Піднесено питання про публичність зізду. Більшістю голосів ухвалено уважати засідання зачиненими, а пресі має видавати витяги з протоколів президія. Кривоорот-

ченко виводив, що революція соціальна, а не соціалістична. Не можна змішувати сих двох термінів. У той же час революція і буржуазна; основа боротьби класова. Пролетаріат мусить брати владу в свої руки для скасування старих і утворення нових підвалин життя.

Вікул спинився на теоретичним обґрунтуванні Садовського ідеї співробітництва буржуазії з пролетаріатом. Ще коли буржуазії треба було скинути старий феодально-дворянський лад, у нас був уже пролетаріат. І вона не могла вести рішучої боротьби з пережитками феодалізму завдяки тому, що завжди за нею страшною примарою стояв пролетаріат. Ще в 1905 р. виникали суперечки, чи революція буржуазна, чи демократична. Після п'ятого року в розвитку капіталізму відбулися великі зміни, з сим очевидно Садовський не згоджується. Соціалізм наступить тоді, коли капіталістичний лад перешкоджатиме розвитку продукційних сил. Що ми помічаємо? Надзвичайний розвиток причинився до надпродукції капіталів і необхідність знайти для них ринок пхала буржуазію у війну. У війні шукала буржуазія того способу, що мав дати вихід тим продукційним силам, котрі капіталізм викликав, але сам же їх і голомшив. Як раніш характерстичною прикметою капіталістичного ладу завдяки надпродукції товарів були кризи, так тепер завдяки надпродукції капіталів стають війни. Час від часу — капіталізм буде кидати світ у кривавий хаос. І коли раніше він перемагав кризи, давав можливість дальшому розвитку продукційних сил, тепер він причинює лише до їх цілковитої руїни. Форми капіталістичного господарства вже гальмують, що більше, руйнують продукційні сили. Зявилися (на заході) передпосилки соціалізму. Росії не можна розглядати ізольовано. Вона частина всієї капіталістичної цілоти. Роля російської буржуазії не може бути творчою, коли над усією буржуазією вже промайнув дух розкладу, дух смерті. Російська революція прольот до соціалістичної революції. Пролетаріат мусить стати на її чолі. Захват влади, ізоляція буржуазії через привернення до себе певних кол дрібної буржуазії — ось найблизше завдання української соціалдемократії.

Л о л а уважав завданням моменту розвинути максимальну енергію в справі поширення самосвідомости українського робітництва. Від 1905 р. не зроблено в с'їм напрямі майже нічого. Л а с м а н виводив, що теоретичні змагання пізні, — треба рубати вузол на місцях; організація сільського й міського робітництва — ось в чім полягає завдання української соціалдемократії. Се єдине, що може зменшити наслідки політичного саботажу, який безперечно буде провадити ся після Установчих Зборів.

Список промовців вичерпав ся. Голова прохав подавати проекти резолюції по першому пункту порядку дня. Порш запропонував зробити на 15 хвилин перерву. По перерві після довгої дискусії прийнято пропозицію не голосувати зараз над проектами Винниченка й Порша, а відложити ухвалення відповідної резолюції на кінець з'їзду, коли будуть вже обговорені усі пункти програми, і ті, які охоплюють питання про відношення до сучасного моменту.

З'їзд перейшов до слухання реферату Садовського про відношення до Центральної Ради, Генерального Секретаріату та Всеукраїнських Рад робітничих, селянських і військових депутатів. Виробляючи своє відношення, — говорив референт, — ми мусимо виходити з загальних принципів, якими мусить керувати ся соціалдемократія в своїй тактиці; як не дивити ся на сю революцію, ми мусимо означити, що не тільки пролетаріат є творчою силою, що ся революція не класова, а загально-національна. Тому існує тенденція затирання класовий момент, підмінювати його загально-національним моментом. Відповідно до сього явища ми повинні виробляти свою тактику. Наша тактика не мусить йти до затирання класового моменту. Ми знаємо, що так званий революційний нарід йтиме з пролетаріатом до деякої межі, за якою останній буде здійснювати сам свої класові завдання. Ні на один момент не треба забувати, що

наскільки ся революція має загальний характер, настільки пролетаріат мусить використовувати всі сили нації, всі верстви людности в інтересах революції. Контрреволюція хоче ізолювати робітничі маси й опісля їх самі довести до загибелі. Пролетаріат мусить пристосувати свою тактику до тактики інших клас. Досі питання про владу трактувало ся в соціалдемократичній літературі в негативним значінні. Але бувають моменти, коли пролетаріат мусить узяти участь в будівні влади. Підтримуючи Центральну Раду, ми мусимо мати на меті недопущення утворення єдиного революційного народу. Повсякчас ми мусимо бороти ся з вульгарним революціонізмом, шовінізмом, з непослідовною тактикою всіх інших фракцій Центральної Ради, щоразу ми повинні зазначати свою класову позицію.

Щодо нашої участі в Генеральнім Секретаріаті, наскільки сей орган і наші представники в н'їм бажають йти до поглиблення революції, до задоволення національних і соціальних потреб трудящих мас, остільки ми мусимо його підтримувати. Далі є питання про Всеукраїнські Ради робітничих, селянських і військових депутатів. В масах існує тенденція до заміни партійних організацій загально-національними, бо партія вимагає від своїх членів більшої послідовности в тактиці, більшої продуманости в поглядях. З таким явищем соціалдемократи повинні бороти ся. Тому ми мусимо підкреслювати, що єдиним керівником українського пролетаріату не є Всеукраїнська Рада робітничих депутатів, а соціалдемократична партія. Діяльності Ради ми повинні поставити деяку межу тому, що вона лише стихійно йде до соціалізму. Крім того ми повинні домагати ся, аби Всеукраїнська Рада робітничих депутатів була перетворена з національної в загально-краву організацію, що вже переведено в Раді селянських депутатів.

Раніше засідання другого дня з'їзду—14 жовтня н. ст. відкрив Ткаченко, який перший забрав слово в дискусії над рефератом Садовського. Всього ходу розвитку Центральної Ради, так мовити, її історії й участі в Ц. Раді українських соціалдемократів референт не освітлив. Ся інституція повстала через основне політичне завдання: здобуття політичного центру влади для переведення в інтересах пролетаріату й селянства соціальних і економічних проблем. Роля соціалдемократів у Центральної Раді була незмірно більша від інших груп. Свідчить про се те, що у нас пролетаріат не розплив ся у великій масі селянства, як се помічаєть ся в Росії. Обминувши Центральну Раду, ми зробили б непростиму помилку. Тоді, як ми ще й досі не можемо охопити широких мас робітництва, Центральна Рада розвинула величезну енергію і обєднала навкруги себе всі верстви українського народу. Далі Ткаченко запропонував резолюцію передати в комісію для оброблення.

Криворотченко звернув увагу на 1 пункт, де говорить ся, що Центральна Рада забезпечує максимум здобутків, і запропонував замінити се словами: „дає можливість забезпечити“. Він запитав: чи розмежовувала соціалдемократична фракція Центральної Ради інтереси пролетаріату й революційної демократії і на якій дійсно позиції стоїть у своїй роботі щодо інших соціалістичних фракцій?

Неронович сказав, що „всяко її (Ц. Ради) піддержувати“ не можна. Така редакція заздалегідь звязує нашу партію. Наша піддержка залежатиме від дальшого ходу революції. Можливий розкіл між селянством і пролетаріатом. Ми мусимо передбачити все. За всяку ціну давати довіря не слід. Щодо утворення єдиної соціалдемократичної фракції — слід роздивити ся, з ким нам по дорозі. Російських меншевиків з більшевиками помирити ніяк не вдасть ся. Треба мати на увазі плянову і уперту опозицію усій роботі Ц. Ради з боку російських меншевиків. Утворювати з ними щось ціле — се опортунізм.

Порш пробував накреслити історію Центральної Ради та в звязку з сим тактику українських соціалдемократів; зпочатку Центральна Рада була бльоком політичних партій, об'єднаних на гаслі автономії й федерації. Укр. соц.-дем. партія,

увійшовши в Ц. Раду, замінила класовий момент національним. Частина товаришів казала просто, що поки не досягнеть об'єднаної мети, доти ніякої класової боротьби в Ц. Раді не може бути. Центральну Раду „Робітнича Газета“ проголосила парламентом. На мою-ж думку українська соціалдемократія не мала права поступати ся класовими інтересами задля загально-національних інтересів, які-ж до того я ставлю під великий сумнів. Отже опозиційна течія Ц. Ради вимагала перетворення її в Раду робітничих, селянських і салдатеських депутатів, бо вона стояла на більш реальнім ґрунті. Тепер Центральна Рада прийшла до сього, пропустивши велику силу цінного часу, себто перетворила ся в історичнім розвитку в орган революційної—робітничої, селянської й військової демократії. Тому зараз ся група каже: вся влада на Україні мусить перейти до Центральної Ради. І се буде цілком можливим, коли сучасна влада стане на шлях широкого поставлення й розв'язання соціальних і економічних проблем. Діло не в інструкції 17 серпня. Остання під напором стихії розпадеться ся. Влада буде виростати й набувати монопольного характеру, коли й надалі революція маси в напрямі Центральної Ради. Наприкінці мушу зупинити ся на теорії, яка проводила ся в широкі маси: що український народ не має клас, що є тільки один революційний демос. Друга частина резолюції складена не по марксистськи, якби було сказано: „дрібна буржуазія“, а не „стихийно-революційні елементи“,— то резолюція мала б інший вигляд. Нарешті сказати, що ми мусимо додержувати ся послідовної соціалдемократичної тактики, не зазначаючи, якої саме, значить, не сказати нічого. Резолюції треба писати так, щоб їх розуміли маси.

Винниченко спростував закиди Порша. Питання про неможливість класової боротьби в Центральній Раді на зборах фракції не підіймало ся. Говорило ся про об'єднання на ґаслах автономії й федерації, але се не означало, що класової боротьби не могло бути й не було. Тепер Центральна Рада по своїй конструкції наблизилася до інституції рад робітничих, салдатеських і селянських депутатів. Закид, ніби українська соціалдемократична фракція Центральної Ради твердила, що у нас нема клас, се свідоме або несвідоме перекручування. Зазначувало ся, що серед свідомого національного українства нема великої буржуазії. Промислових, торговельних, аграрних капіталів у нас нема, є дрібна буржуазія, революційна демократія—се також зазначувало ся. Всім реалістам мусить бути ясно, з кого могла складатися Центральна Рада й з ким вона може в самій собі провадити боротьбу. І коли делегація у Петрограді заявила, що Центральна Рада є революційний орган, се суцця правда.

Порш відповідав попередньому бесідникови: Я покладаю ся на факти. Сказано було у „Вістіх Центральної Ради“, що вона порядкує всіма нашими справами й об'єднує всі верстви українського народу. Се значить, що наступає мир, як в самій Раді, так і поза її межами. Я закидав наші партії. Се не значить, що наша агітація вела ся тому проти Центральної Ради, бо ми не мали права закидати щось іншим фракціям. Була навіть не агітація, а критика партії, щоб поставити її фракції в Центральній Раді на певний ґрунт. Тут говорило ся, що серед свідомого українства нема великої буржуазії. А класа козаків-землевласників на Кубані? Взагалі „свідомість“—шлях дуже слизкий, тому я не раджу покликати ся на свідомість дрібної буржуазії.

Ткаченко полемізував з Поршем, не згоджуючи ся з ним щодо історії Центральної Ради й ролі в ній соціалдемократичної фракції. Всі непорозуміння між попередніми бесідниками, на його думку, мусять бути віднесені на кошт референта.

Слово забрав Садовський: Мій короткий реферат, об'єднуючи три точки, не міг освітлити всієї історії. В резолюцію історія не повинна входити. Резолюція виявляє тактику на будуче. Неправильно, що Центральна Рада складається цілком з рад робітничих, салдатеських і селянських депутатів. Обстоюю, щоб в резолюції зазначити про часткову

владу. Ми мусимо позитивно ставити ся до своїх здобутків. Нас не повинні лякати слова „вульгарний націоналізм“, який виявила фракція українських соціалістів-революціонерів по відношенню до інструкції. Боронити українських соціалістів-революціонерів і не вияснити нашого відношення до їх тактики річ, якої не можна допустити.

Зїзд постановив передати резолюцію Бюро Ц. К. для оброблення в комісію з участю авторів і всіх опонентів.

З позачерговою заявою виступив представник Селянської Спільки Стасюк. Вітаючи зїзд, він з доручення Селянської Спільки підніс питання про бльок з українськими соціалдемократами на виборах до Установчих Зборів.

Після короткого обговорення зїзд постановив вибрати комісію і доручити їй вияснити щодо сього всі умови принципіального та практичного характеру,

На вечірнім засіданні ухвалено обговорення резолюцій Бюро Ц. К. про відношення до Генерального Секретаріату й рад робітничих, салдатеських і селянських депутатів відкласти на кінець зїзду, а зараз перейти до слухання реферату про Установчі Збори.

Референт Антонович сказав: Питання про Установчі Збори дуже важливе й негайне. Тому, що скрізь наші фракції висловили ся вже в сій справі, сей наш зїзд мусить дати тільки санкцію. Я не належу до тої групи, котра допускає скликання Українських Установчих Зборів пізнійше від російських. Але технічні умови примушують нас стати перед фактом попередніх російських Установчих Зборів. З фактами життя треба рахувати ся. Треба буде використати російські Установчі Збори, хоча така ситуація, повторюю, не відповідає інтересам України. Ми примушені відстоювати автономію України на російських Установчих Зборах, де будуть противники сього не тільки з боку буржуазії, але й з боку російської демократії. Підходячи до питання Установчих Зборів, ми мусимо розмежувати насамперед компетенцію російських Установчих Зборів. Мусимо зазначити, що компетенція перших буде тільки установа загального статуту ладу Росії як федерації і означення взаїмних відносин окремих одиниць російської держави. Всі-ж закони внутрішнього життя повинні залишити ся для Українських Установчих Зборів. Під час виборів до російських Установчих Зборів ми можемо поставити широко справу з бльокуванням з іншими українськими партіями. Навпаки при виборах до Українських Установчих Зборів, де буде соціальне законодавство й соціальна боротьба, сього бльокування не мусить бути. Українська соціалдемократія на виборах мусить стояти виключно на ґрунті класової боротьби й виступити самостійно. Далі референт перечитав резолюції, ухвалені Бюро Ц. К.

Дискусію розпочав Божко. Він запитав, чим керував ся референт (і БЦК.), коли він накреслив схему зайняти російських Установчих Зборів. Що буде, коли останні захотять вирішати справи, які по думці референта лише в компетенції Українських Установчих Зборів?

Криворотченко стояв на іншій позиції щодо бльокування: Під час виборів до російських Установчих Зборів ми мусимо повести невпинну боротьбу для того, щоб в Українських Установчих Зборах ми змогли явити ся цілком озброєні для класової боротьби. Мусимо всі сили напружити для організації власної партії, щоб, передбачаючи крах нашої політики на російських Установчих Зборах, повести потім рішучу боротьбу за власні ідеали на Українських Установчих Зборах. Полтавська організація постановила йти до російських Установчих Зборів окремим списком, аби не дискредитувати себе перед масами бльокуванням з некласовими елементами.

Ткаченко принципіально згодив ся з тезами референта, але з тактичних міркувань слід віднести до компетенції російських Установчих Зборів і земельну реформу в її головних точках. Бо на сім ґрунті веде ся страшена агітація проти автономії. Отже слід обережно вести діло. В справі бльокування на виборах до російських Установчих Зборів промовець стоїть за бльок з українськими соціалістами-революціонерами.

К о в а л ь с ь к и й не згодився з точним розмежуванням компетенції російських Установчих Зборів. Згоджуючи ся блокувати ся з українськими соціалістами-революціонерами, він висловив ся і за блок з іншими українськими партіями й організаціями.

Голова, перервавши на час дебати, заявив, що члени комісії, яка вела переговори з Селянською Спілкою, зроблять про се реферат.

С а д о в с ь к и й повідомив, що Селянська Спілка на виборах з київської губ. дає українським соціалдемократам три місця.

П о р ш сказав, що чим більше до російських Установчих Зборів пройде українських соціалістів, тим ліпше буде для самої української справи. І чим більше пройде реальних представників наукового соціалізму, тим краще забезпечені будуть інтереси пролетаріату. Від блоку ми нічого не втрачимо, а виграємо, бо є великі маси трудящого українського народу, які не поділяють ся на партії й уявляють собі український демос яко неподільний. Блок збільшить наші сили. В сій справі повинна бути ухвалена резолюція, обовязкова для всіх організацій української соціалдемократичної партії.

Д р і т зазначив, що треба мати на увазі, що коли ми зблокуємо ся з українськими соціалістами-революціонерами, дамо тим самим в руки російської соціалдемократії великий козирь для обвинувачення нас.

Г е р а с и м і в обстоював, аби справу з блоком вирішено тільки принципіально. Заборона губерніяльним організаціям „своє сужденіє імѣть“ була б непрактична.

Д у б о в и й сказав, що чистота класового погляду через блок з професійною організацією „Спілкою“ не затратить ся.

Д у д и ч повідомив, що на Поділлі українські соціалдемократи йдуть з українськими соціалістами-революціонерами та зі Спілкою. Самостійно виступити вони не зможуть з недостатці технічних і інтелектуальних сил.

Н е р о н о в и ч сказав: Порш вказував, що на блок нас штовхає несвідомість селянства й війська. Коли стати на такій точці погляду, треба зовсім відкинути партійність, котра взагалі для багатьох „terra incognita“. Блокуючи ся, ми направимо свої сили в інший бік від наших завдань.

А в д і е н к о фактами доводив необхідність блоку. Інакше марно загубити ся багато сил і енергії.

В і к у л сказав: Установчі Збори — ґрунт наших завдань. Треба обхопити се в загально-російським розмірі. Пригадайте слухні слова Винниченка, що для українських робітників без автономної України 8-мигодинний буде 16-ти годинним. Всі українські політичні партії повинні об'єднатися для осягнення історичних пекучих завдань.

А н т о н о в и ч в останнім слові вказував на те, що попередні промовці в ясну й просту справу виборів до Установчих Зборів вплутали цілий ряд незалежних справ: чи бути блокови, чи ні, з ким і т. ин. Зїзд повинен дати тільки загальні директиви. Право технічного переведення слід віддати місцевим організаціям.

Більшістю голосів зїзд ухвалив резолюції Бюро Ц. К. без жадних поправок. Справу з блоком у Київщині доручено перевести київській організації.

Після сього для привітання забрав слово представник жидівської партії Поалей-Ціон Б о р о х о в. Вибачивши ся, що не вмів по українськи, він висловив надію, що недалекий той час, коли українську мову знатимуть усі народи України. Нині час не слів, а діл—говорив бесідник. Вірю, що ми покажемо себе центром діла. Ми доведемо, що не стоїмо на шлях ударемної торгівлі з ценовими елементами. Ваша програма—се наша програма і в політичній і в соціальному і в національному змісті. Ваші завдання і тактику ми також цілком поділяємо. Виходячи з сього, ми стаємо на шлях конкретної спільної роботи в утворенню єдиної революційної влади на Україні і в боротьбі за Українські Установчі Збори. Вірю, що робота зїзду внесе золоту сторінку в історію боротьби пролетаріату не тільки України, але й всього світу. Хай же живе соціалізм! Хай живе інтернаціонал! Хай живе українська соціалдемо-

кратія! Другий вітав зїзд від тоїж організації Гольдельман. Відповідав їм голова.

Для IV партійного зїзду УСДРП. запроєктовано такі резолюції:

1. **Про Всеукраїнські Установчі Збори.** Визнаючи необхідність скликання Установчих Зборів у призначений тимчасовим урядом речень і закликаючи товаришів до енергійної підготовки виборів до Установчих Зборів, IV зїзд У. С.-Д. Р. П. уважає, що завданням всеросійських Установчих Зборів є: 1) встановлення в Росії федеративно-демократичної республіки; 2) вирібка і встановлення основного закону Російської Федерації, зїзд уважає, що ніяким чином всеросійські Установчі Збори не повинні нарушувати права на повне самоозначення, аж до відділення окремих націй Росії.

2. **Про Українські Установчі Збори.** Уважаючи, що реалізація всіх здобутків революції на Україні може бути забезпеченою тільки тоді, коли підстави нового ладу будуть вироблені самою людністю України, зїзд визнає необхідним скликання суверенних Українських Установчих Зборів і доручає партійним організаціям розвинути широку агітацію в масах за необхідність негайного скликання Українських Установчих Зборів, а партійній фракції Центральної Ради виготовити та внести до Центральної Ради відповідний законопроект про Українські Установчі Збори.

3. **Про блоки під час виборів до всеросійських і Українських Установчих Зборів.** Уважаючи: 1) що завданням всеросійських Установчих Зборів є лише встановлення основ федеративного ладу; 2) що всі інші справи, які необхідно розв'язати в інтересах закріплення революції, будуть належати до Українських Установчих Зборів; 3) що відносно тих завдань, які стоять перед всеросійськими Установчими Зборами, серед цілої української революційної демократії панує спільність, — зїзд визнає можливими й бажаними виборчі порозуміння, як з українськими соціалістами-революціонерами, так і з Селянською Спілкою і Радами робітничих і салдатецьких депутатів. Зважаючи разом з тим, що завдання, які ставитимуть ріжні українські партії на Українських Установчих Зборах, будуть ріжні залежно від їх програми і класового складу, зїзд визнає бажаними самостійні виступи У. С.-Д. Р. П. під час виборів до Українських Установчих Зборів. Тими самими принципами мають також означувати ся виборчі порозуміння з неукраїнськими революційно-демократичними партіями. (За „Роб. Газ.“).

Зїзд національностей у Київі.

Увечері 28 вересня по повітанню зїзду добровольцем російської армії—трансильванським Румуном повітали зїзд делегація першого всеукраїнського жіночого зїзду, що відбувався саме тоді у Київі, та депутат-офіцер від 34 українського корпусу й відчитано ряд привітних телеграм, між ними між іншим від зїзду українських соціалістів-революціонерів ромешького повіту. По привітах вислухано й односторонньо прийнято проєкт резолюції по питанню федерації, вироблений попереднього дня на засіданні ради старшин. Також односторонньо прийнято резолюції: жидівську, білоруську, литовську, литовську й козацьку.

Коли прийнято останню резолюцію, представник Ради козацьких військ Іванов запропонував своїм товаришам-козакам низько вклонити ся провідникови визвольного руху поневолених націй. Члени зїзду й численна аудиторія зробили овацію М. Грушевському.

Коли всі втихли, відчитав декларацію представник київської групи польської соціалістичної партії Лукашевич, що польська соціалістична партія підтримуватиме українські й інші демократії в їх змаганнях до федерації. Представник організаційної комісії по скликанню зїзду відчитав ще ряд резолюцій, ухвалених радою старшин. Голова повідомив, що президія постановила післати до Петрограду на демократичну нараду комісію з п'ятих душ для познайомлення остан-

ньою з висновками праці зїзду національностей. Сим закінчила ся ділова робота зїзду.

Серед гучних оплесків підійшов до трибуни проф. М. Грушевський. Наша восьмиденна праця вдячна, творча, але нелегка—говорив він. У нас була спільна мова від самого початку. Необхідність негайного оголошення федеративного ладу в інтересі всіх народів не підлягала сумніву. Міжтим з огляду на важливість моменту ми зважували й перевіряли відносини до сього ріжних груп, клас і партій. Ми присвятили багато часу козацтву, а також народам, захопленим війною. Ми зупинили ся на долі народу—мандрівника. І ми з радістю ввели ся, що нема принципіально ріжниць в усіх зачіплених питаннях. Вкінці нашої роботи ми побачили, що той ґрунт, на котрім ми стоїмо, не є щось абстрактне, а цілком реальна платформа. На ній ми й заклали перший камінь храму волі народів, (з запалом) ми бачили, ми майже намагаєм надходячу федерацію. Разом з тим ми входимо у вітчизну, якої ми всі були досі позбавлені. Хай же живе велика федеративна демократична Російська Республіка! Хай буде вона до послуг трудящим усіх народів (грім оплесків). Звертаючи ся до Славінського, сказав проф. Грушевський: Прошу переказати почуття вдячності тимчасовому правительству за те, що воно віднесло ся з усією серйозністю до сього нашого зїзду.

Забрав слово представник тимчасового правительства М. Славінський: Зїзд закінчуєть ся. Важко було-б собі уявити блискучіший кінець. Можна було гадати, що інтереси ріжних націй прийдуть в суперечність, але се не зайшло. Проф. М. Грушевський чудово зясував нам ту чудесну згідність, якою відзначав ся зїзд. Отже я вірю після того всього, що я тут почув і побачив, що й на далі всі народи будуть чудесно об'єднані сьогодні в демократичній, а завтра — я вірю і надію ся — в федеративній республіці (грім оплесків). Дозвольте поділити ся з вами ще деякими вражіннями. У мене переховують ся протоколи зїзду народів Росії, який відбув ся в 1905 р. Сі протоколи не побачили світа. І от я вам кажу, що й тоді, як і тепер тут, зорило ся теж саме. В чім же діло? Чому народи так тримають ся за Росію? Та-ж стара державність, здаєть ся, зробила все, щоб усі народи розбігли ся при першій нагоді! Очевидно щось було і є, що примушує нас пропонувати працю своїх народів для будови нової Росії. Окрім державного відношення, подиктованого малим шаром пануючої класи, було відношення російської демократії. Про неї я й згадую, їй я приписую те, що в найгірший момент виявили народи центробіжні сили. Досі серед великоруської демократії не було об'єднання щодо нового ладу, але я певний, що з часом вся вона піде за вами. Досі нема також твердої дійсної влади. З рук камарилі державність перейшла до рук демократії лишень одного великоруського народу. Тому то вона така хистка й неповна. Треба, щоб держава використала сили всіх народів, — формою сього є федерація. Сучасний зїзд намітив саме головне. Він дав принцип, ідею. Чекає, коли вона увійде в життя, довго не доведеть ся. Але колективна думка не обмежила ся Росією. Зїздови снили ся золоті сні. Йому сніло ся, що переможець не має права на завойовану землю, що сила зброї менша від сили людського права. Сніла ся зїздови федерація народів Європи та всього світа. (З запалом) Скептики можуть сміяти ся, але ті, що вірять в непереможну силу великих революцій, ті знають, що золоті сні людства завше здійснюють ся! (гучні оплески). Великий український поет Т. Шевченко в момент найбільшого заєпаду казав, що сучасність — поганий сон-мара, але він казав ще, що прийде золотий сон. „Сонце йде і за собою день веде“. Великим людям дано бачити та знати більше від нас. Золотий сон Т. Шевченка, про який він мріяв, здійснюєть ся. Отже будемо сподівати ся, що ті жертви, які ми принесли на фронті, не пропадуть дурно. Будемо сподівати ся, що на землі, політичній кровю багатьох мільонів, виросте велика європейська, а за нею і світова федерація (довгі й гучні оплески).

Від імени Генерального Секретаріату промовив Шульгин. Говорив, що Генеральний Секретаріат найшов у наслідках зїзду необхідну підтримку, що він у своїй діяльності керуватиметь ся постановами зїзду й боротиметь ся за їх реалізацію. Коли ще так недавно всі ми були певні, що Росія на краю загибелі, тепер після всього того, що тут бачили й чули, ми певні, що шлях врятування знайдений.

Щиру промову виголосив Сиркін. За ним промовили Лупенко (Українець), Аст (Естонець), Бельський (Литовець) і Бараташвілі (Грузин). Останній промовляв з незвичайним захватом і силою. Товариші і громадяне! Ми прийшли сюди не тільки познайомити ся один з одним, але й виявити певні народні вимоги. Була пора, коли вся наша діяльність обмежувала ся проханнями, мольбами та сльозами. Але се минуло ся! Ми перейшли історичну грань і що-ж? Невже не буде сього? Невже ми невідповідальні перед нашим рідним краєм? Тоді ми повинні піти на вівтарь, аби здійснити народно волю (гучні й довгі оплески). Ми сказали, що єдине, що може загоїти всі народні рани, — се федерація! Перед нами лише ранок, а де той день? Він наступить, коли промінь сонця однаково зогріє всі народи (оплески). Коли Україна, славна Україна прийняла й обласкала нас так гостинно, я кличу всіх присутних неминуче прибути в майбутню вільну Грузію! (грім оплесків).

За ним ще промовили Бахман (Лотис), Шехтман (сіоніст), Чижевський (Молдаванин) і інші. Потім останнє слово сказав проф. М. Грушевський і зїзд оголошено зачиненим. Почала розходити ся публіка, схвильована величністю єднання (За „Роб. Газ.“).

Законопроекти Секретаріату земельних справ на засіданні Малої Ради.

На засіданні 18 жовтня н. ст., яке почало ся коло 9 години вечера, під проводом проф. М. Грушевського, обговорювали ся законопроекти Секретарства земельних справ.

Генеральний секретарь земельних справ Савченко-Більський перед читанням законопроектів зробив докладне звітання про відносини Секретарства до тих установ, котрі мають йому підлягати. Деякі з сих установ зовсім не зносять ся з Секретарством, покликуючи ся на те, що вони не мають щодо сього розпорядку тимчасового правительства. Багато маєностей бувшого „удільного відомства“, котрі тепер мали-б перейти в завідування Секретарства земельних справ, є ще в завідуванні російського міністерства. Між сими маєностями є кілька цукроварень, котрі свої величезні зиски, кількисот мільонів карбованців на рік, віддають і досі російському правительству. Один рафінадний завод, що купує у сих бувших „удільних“ цукроварень цукровий пісок, платить за нього гроші просто до Петрограду. Такий стан справи позбавляє Секретарство потрібних йому коштів, а все се через те, що тимчасове правительство отягаєть ся з виданням відповідного циркуляра. Для сього Секретарство й виробило докладну інструкцію, яка означила-б відносини підляглих установ до Секретарства земельних справ.

Сам проєкт інструкції прочитав товариш генерального секретаря Мацієвич. Відповідно до сього проєкту до Секретарства земельних справ переходять всі права та влада міністерства хліборобства в межах України. Секретарство завідує сільським господарством та звязаною з ним народною працею, підготовлює земельну реформу, завідує державними маєностями, дбає про поліпшення сільського господарства, промисловости та промислів, порядкує переселенням, лісами, водами, а також рибними ловами та ловами на звірів. Всі установи міністерства хліборобства, хову коней, ветеринарія, меліорація, межова справа, установи кнїво-подільської та волино-холмської управи державними маєностями й порядкуваннє маєностями бувшого „удільного відомства“ в межах України.

По скінченню читання виникли суперечки про те, чи приступати до розгляду та затвердження інструкції зараз, чи передати проєкт комісії, як того вимагає наказ Центральної Ради. Деякі члени, особливо М. Ткаченко, настоювали на тім, щоб не порушувати наказу й передати проєкт комісії. Се саме піддержували деякі представники національних меншостей з того погляду, що вони не можуть ще добре розібрати ся в проєкті інструкції, бо не вміють ще, як слід, української мови. Інші члени Малої Ради доводили, що на сей раз треба відступити від наказу, бо земельні справи, про які тут ходить, такі нагальні, що їх ніяк не можна відкладати. Нарешті згодили ся на те, що постатейне читання переложено на російську мову й проєкт інструкції з невеликими поправками прийняла Мала Рада.

Після інструкції Мала Рада розглянула й цілком прийняла вироблений тим самим Секретарством земельних справ „Статут Кравського Українського Земельного Комітету“. Референтом в сій справі був товариш секретаря земельних справ Б. Мартоє. Краввий Комітет має порядкувати земельними справами не тільки в межах п'яти губерній теперішньої автономної України, а також і в інших українських губерніях, коли місцеві земельні комітети забажають сього (За „Нов. Радою“).

Др. Евген Олесницький.

(Посмертна згадка).

Один за другим відійшли від нас серед теперішнього страшного лихоліття діячі галицької України: Михайло Павлик, Кость Паньківський, Іван Франко й інші. А тепер знову свіжа могила д-ра Євгена Олесницького.

Іван Франко по 1899 р., коли взяв участь у заснуванні національно-демократичної партії, усунув ся від політичного життя і посвятив ся майже зовсім літературній і науковій праці, завдяки якій, як і не менше завдяки попередній живій участі в радикальній партії, він має найбільше всеукраїнське значіння з усіх Українців Австро-Угорщини XIX й XX в. Всеукраїнське значіння його товариша М. Павлика було тісно звязане з силою і значінням радикального руху для цілої України. Коли з основою національно-демократичної й соціалдемократичної партій і з переходом до них великого числа бувших радикалів занепада радикальна партія, притихав голос і слабо чораз більше значіння М. Павлика. Найавторитетніший голос мав у Галичині який десяток літ перед вибухом війни проф. М. Грушевський.

Яко активний політик і громадянський діяч споміж австрійських Українців займав перше місце і своєю індивідуальністю і знанням і своїми звязками й невиспущою працею—др. Евген Олесницький.

Тішив ся симпатіями усіх партій і станів. Не належав ніколи до радикальної партії, тому й не зразив собі духовенства. Радикальні круги пам'ятали, що в його перекладі та його накладом вийшла наприкінці 70 рр. XIX в. розвідка Добролюбова „Авторитет у вихованню“ в „Дрібній Бібліотеці“, яку видавав Ів. Франко чи то гурток соціалістів. Серед народоців, пізніших націоналдемократів, був найпопулярнішою особою. Менше зненавиджений ніж инший Українець був і для москвофілів за свою деяку слабкість до консолідації з ними. Одні менше й більше не любили його—герої нової ери й їх пізніші спадкоємці—християнські суспільники, бо він по смерті Драгоманова найсильніше звернув увагу українського громадянства на страшну небезпеку угодової новоєрцини вже не для політичного розвитку, а для самого існування українського народу в його західних землях.

Безмилосердну, конче потрібну й незвичайно корисну для національного розвитку галицької України боротьбу з новоєрциною підняв др. Евген Олесницький зі Стрия. Уже тоді мав широку громадянську діяльність за собою.

Уродив ся в 1860 р. в Говиліві Великім, гусятинського повіту, з священничої родини. Школи покінчив у Теревовлі, Тернополі й у Львові. Громадянську діяльність почав на

гімназійній лавці. Пізнійше належав до основників „Діла“, до якого дописував ціле життя. Містив свої статі в „Правді“, „Батьківщині“, редагував гумористичне „Зеркало“, а разом з д-ром Костем Левицьким і д-ром Антоном Горбачевським „Часопись Правничу“. В 1884—1886 рр. видав власним коштом 17 випусків „Русько-української Бібліотеки“. Від 1887 до 1891 р. референт театральних справ, став від 1891 р. членом кравської комісії для оцінки українських драматичних творів. Перекладав драматичні твори для театру, повісти для Бібліотеки „Діла“, про кожний важливіший закон писав розвідки для українських часописей, розглядаючи їх зі становища інтересів українського народу.

Широка громадянська діяльність була за ним, заки відкрив у 1891 р. адвокатську канцелярію в Стрию. Тут відразу здобув собі славу знаменитого адвоката та взяв ся до організації повіту, дав почин до заложення філії „Просвіти“, „Бесіди“, „Бояна“, „Каси Задаткової“ й інших кредитових інституцій, а головню до будови величнього „Народного Дому“, до чого причинив ся власними значними фондами. Заснував ряд молочарських спілок на взір данських, моравських і швайцарських, а потім зорганізував їх у Кравській Молочарській Союз. Під його проводом збудила ся до життя не тільки Стрийщина, але й Скільщина та Жидачівщина. На вічах виголошував знамениті політичні реферати, на вечерних святочні промови, на політичних процесах незрівняні оборони, особливо на процесах з приводу кривавих баденівських виборів у 1897 р. перед лавами присяглих в Стрию, Львові, Станиславові, Тернополі, Золочеві, Коломиї й Черемислі. В 1900 р. вийшов послом Жидачівщини, в 1901 р. Стрийщини та став провідником українського представництва в соймі. В галицькій соймі (у виборах 1908 р. він знову вийшов послом зі Стрийщини, але в 1910 р. зложив мандат) і в парламенті (в 1907 і 1911 р. зі Стрийщини) він розвинув живу діяльність в комісіях і виголошував найзнаменитші промови.

В 1908 р. звинув адвокатську канцелярію у Стрию та переніс ся до Львова, де присвятив ся виключно громадянській діяльності. В першій мірі зайняв ся організацією товариства „Сільський Господарь“. А коли поставив се товариство на сильні ноги, уступив зі становища президента товариства. Побіч Сільського Господаря увів у життя „Союз збуду худоби“ й „Союз господарсько-торговельних спілок“. Працював у „Просвіті“, належав до дирекції „Дністра“, кураторіі Національного Музею, живо займав ся справою будови українського театру, був дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка, забирав голос у всіх найважливіших справах. Зайняв ся писанням історії українського парламентаризму, користуючи ся щоденними записками довголітнього посла до віденського парламенту Івана Озаркевича та списував споміни власного життя.

З діячів, яких стратила галицька Україна серед війни, великі заслуги на економічній полі положив і Кость Паньківський, що від 1898 р. до вибуху війни працював у Кравській Союзі Кредитовім займав ся також безплатно редакцією різних часописей (Зоря, Читальня, Дзвінок і ин.). К. Паньківський, як і видавав своїм накладом „Дрібну Бібліотеку“, а крім того ніс скрізь поміч літературі, науці та штуці. Побіч того працював безкорисно у великім числі товариств: Просвіта, Педагогічне Товариство, Наукове Товариство ім. Шевченка і т. д., можна сказати, що в усіх українських товариствах у Львові по кінець 90 рр. Особисті зносини з російськими Українцями, нераз дуже близькі, ставлять його під сим оглядом на третє місце побіч Франка й Павлика. Та вплив і імя д-ра Євгена Олесницького також переросли локальне значіння, стали голосними на цілу країну. Зложили ся на се: сильна індивідуальність, глибоке знання права й річи, за яку брав ся, солідність у переведенню всего, за що взяв ся, голосне імя яко адвоката, головню на знаменитих оборонах у процесах з приводу баденівських виборів, і безприкладна невиспуща трудящість. Ніхто в галицькій Україні не вказував так своєю діяльністю на вагу еконо-

мічного відродження для української нації, як великий покійник. І тим саме найбільше заслужив собі становище найбільшого Українця австрійської України. Хто писатиме історію відродження галицької України 80, 90 і 900 рр., той мусить присвятити покійному цілі сторінки, цілі відступи. Був одним з найбільших, коли не найбільшим політиком епохи сучасних Українців Австро-Угорщини.

Одушевляв ся відродженням української державности по вибуху революції. Його бажання сходили ся разом в бажанню, щоб українські землі утворили одну державну цілість. Доля не судила йому дожити сеї великої хвилі української нації.

Дуже величавий був похорон покійного в Стрию, такий, якого ще Стрий не бачив. Зіхали ся найвизначніші громадяне цілої галицької України, взяло участь у похороні багато, багато тисяч народу. Вів похорон митрополит Андрій гр. Шептицький. Численні бесідники прощали покійного від різних інституцій: місцевих, львівських і краєвих. На закінчення промовив митрополит, що підчеркнув важку втрату для Українців, коли їм так потрібно великого розуму й серця покійного. Висловив надію, що молодіж піде за прикладом покійного в праці для народу (Одну частину діяльности покійного відтворив Франко в діяльности Евгена Рафаловича в повісти „Перехресні стежки“).

Покійний др. Евген Олесницький полишив осироченою вірну помічницю у своїй праці для українського народу — свою дружину Марію. Донька замолоду вмерла й лишила батьків непотішними на ціле життє. Теперішнє горе вдови — се горе цілої української суспільности.

Як упала царська влада.

Оповідання простим людям про події в Росії.

„Ізраїльтяне прийшли до Робоама й сказали:

Твій батько наложив на нас важке ярмо; полегчи ж нам тяжку службу й важне ярмо, яке він наложив на нас, і тоді ми служитимемо тобі.

І відмовив царь народови суворо й сказав:

Мій батько наложив на вас важке ярмо, а я наложу ще тяжше; мій батько карав вас бичами, а я каратиму скорпіонами.

...І відповів народ цареві й сказав: Що за часта нам у Давидовім домі... до своїх шагтів, Ізраїлю!

І відпав Ізраїль від Давидового дому й по сей день.

(І книга царів, XII, 3—19).

I.

Вступ.

Я живу в Полтаві й тут мені довело ся пережити 1905 р., коли після вибуху народнього обурення вийшов маніфест про скликання Державної Думи, і теперішній 1917 р., коли надійшли вісти про зречення царя від трону та в Росії запанувала революція.

Же в 1905 р. я бачив, що прості люде, які мало читають газети й не вмюють серед них, як треба, визнати ся, часто зовсім не розуміли, що тоді діяло ся по цілій Росії. Народ ловив усякі неясні й невірні чутки та здатний був вірити всяким підбурювачам. Говорили, що в усім винуваті підкуплені чи-то Японцями чи-то Англіїцями робітники. Про се веліли навіть священикам говорити в церквах, але згодом самому правительству довело ся спростовувати сю вигадку. На Україні, де багато Жидів, — розрухи приписували Жидам, бо вони, мовляв, бажали назначити свого царя. Загалом оповідали багато нісенітниць.

Тоді чимало людей старало ся вияснити простому народови значіння тодішніх подій і змісл маніфесту 17 жовтня 1905 р. Вийшло багато книжок. В них говорило ся між иншим, що за ті права, які цар обіцяв своїм маніфестом, у всіх народів — у одних ранше, у других пізніше — йшла велика боротьба й що, діставши раз свої права, ні один народ ніколи вже не зрікав ся їх і не віддавав назад. Таких обіцянок не можна давати на вітер. Хто сіє такий вітер, той погне бурю. І се було правдою: царь не додер-

жав обіцянки й не захотів у тяжку хвилю управляти разом з виборними від народу, себто з Державною Думою. Він розв'язав Державну Думу 26 лютого (11 марта), а за кілька днів потім стратив трон.

І знову багато жителів міських закутків, людей з далеких сіл, осель і хуторів не знають, в чім справа, звідки прийшло се й куди воно приведе Росію. Для них сі події, як далека буря: десь гремить, десь спалахне блискавка й затремтить земля... І прості люде питають ся стурбовано: звідки прийшла гроза, що стало ся там, в столицях, чи може край бути без царя і хтож тепер буде управляти? І знову з'являють ся баламутні чутки, злі люде починають нашептувати погані слова. На сей раз їм вже тяжко звалити все на самих робітників, чи на Жидів: усі бачуть, що проти царського правительства повстали всі, генерали, офіцери, робітники, міщане й навіть чимало царських чиновників. За Петроградом вирушила Москва, а за Московою — ціла країна, вся держава. Царь, який не додержав обіцянки, уступає. Російська держава лишаєть ся і сама бере свою власну долю в свої руки.

Я хочу оповісти дальше, як і чому се вийшло, але тому що се почало ся давно і має свої коріні в нашім минулім, і нам доведеть ся коротко поглянути назад.

II.

Дім Романових. Вал між царями й народом. Петро Великий і Олександр II. Народні надії. Ходільники до царів.

Триста й кілька років минуло, як у Росії виродив ся дім Рюрика. Законних царів не стало. В Москві засіли Поляки, з котрими Росія тоді воювала. Народови довело ся самому тоді й боронити держави й заводити порядок. Народне ополчення дало собі раду з ворогом, а задля заведення порядку скликали до Москви земський собор, людей з цілої держави.

Народ думав, що тодішнє безладдє повстало тільки від того, що спинив ся законний царський рід: царі почали змінювати ся й спорити за владу. І всі сподівали ся, що коли дідична царська влада міцно укріпить ся, тоді все буде гаразд. Тому земський собор вибрав царем Михайла Хведоровича з дому Романових і відтоді сам нарід не мішав ся більше до правління, чекаючи всього від царів.

Більше ніж сто років після того шведський дипломат Маріян, що бував у Росії, писав про неї таке:

„Нема ніде на світі стільки незадоволених, як у Росії, де правительтво ані трошки не дбає про добробут народу й де сильніші так безкарно гнетуть бідних і безпомічних. Незадоволених тьма-тьмуца і в столицях і в цілій державі, хоча нарікання чути лише в розмовах поміж близькими людьми“.

В Росії царювала тоді Анна Іванівна, а всіма ділами управляв її улюбленець Бірон. Його правління памятно надзвичайною жорстокістю й несправедливістю. За всяке слово проти нього, за спроби скарг чи за звичайнісеньке наріканне людей садили до в'язниць, мучили, карали смертю. Народ голодував, терпів і мовчав.

Маріян говорить, що цариця нічого не знала та, що найгірше, не хотіла й не могла знати. Вона була зовсім недоступна для свого народу. „До неї ніякі скарги не доходять. Вона о к р у ж и л а с е б е в и с о к и м в а л о м“.

Таке писало ся в 1738 р. Чимало води відтоді, але високий вал, ізза якого до царів не досягав голос народу, без жадної зміни окружав трон Романових. Се всім відомо, російські письменники говорили про се й називали сей вал між царем і народом „стіною“ (средостѣніемъ). Сею стіною були милованці, любчики, близькі царям особи, міністри, високе чиновництво та знатне дворянство.

Російська література завжди, скільки могла, боролася з ними. Великий поет Лермонтов писав про них:

„Ви, що стовпились коло трона,
Свободи, совісти і чести ви кати!

Самі лиш користаєте з закона,

Суд, правда перед вами — все мовчи!“.

Прості люде також знали се й народ говорив, зітхаючи: „До Бога високо, до царя далеко!“.

Але російський народ був темний і простодушний. Татарське ярмо надовго затримало його освіту й державний розвиток. У нього не було таких установ, які були вже у інших народів. Він не смів свобідно розважати про правління царів і ні в чім не вишуватив їх. У своїх піснях він називав царів „надъожа-гасудар“ (своєю надією) і все чекав: може зявить ся коли небудь такий царь, який догадаєть ся розбити вал довколо себе, віддалить злих дорадників і вийде до всього народу. І тоді для Росії настане краща доля. При кожній зміні царів у народу оживала ся надія: ось сей новий царь і буде справжнім народнім царем, який вислухає голос свого народу й буде царювати по правді... Але ся мрія про царську правду завжди обманювала. Нового царя скоро також окружав тойже самий вал. Попередніх любчиків заміняли нові, але й нові правила постарювали.

Правда, вся, навіть неписьменна Росія знає імена Петра Великого й Олександра II. Петро зрозумів, що Росії довше не можна лишати ся в пільмі й темноті і сильною рукою штовхнув її на шлях освіти. Імя-ж Олександра II назавжди звязане з визволенням селям з кріпацтва.

Але Петро Великий був суворою й жорстокою людиною і, не падаючи себе, він не падав також свого народу. Роскішні будови основаної ним столиці стоять на кістках десятків тисяч людей, котрих він безмілосердно зганяв на роботи з усіх країв держави. Загалом він підняв Росію яко державу серед інших народів і поклав початок просвіті, але, більш зайнятий війнами, безпосередно для свого народу він зробив не так багато, як було треба.

Олександр II зпочатку свого царювання здавав ся справжнім народнім царем. Він визволив селян-кріпаків, дав Росії нові суди й завів виборні земські та міські установи. Але він не допровадив сеї справи до краю. Земські інституції він зробив однобічно становими, з малим представництвом селян, а до міських дум дістали ся майже лише власники домів і купці. Потім до тогож він неначе сам перелякав ся й того, що зробив. У другій половині царювання він став нівечити й умаляти діла власних рук. Скоро вал, про який говорив Маріян, „етіна“, про яку писали російські письменники, замкнули ся знову й зовсім відокремили „царя-визвольника“ від його народу.

Народ незразу повірив сьому. Хто памятає 70-ті й початок 80-их років минулого століття, той знає, яке велике число селян направляло ся тоді з проханнями до царя. В народі жила віра в царя, який визволив його. Нарід не хотів повірити, що й сього царя назавжди відрізали від народу, що й він сховав ся за валом. Сільські ходільники пілими хмарами, як мотилі на вогонь лямпи або морські птахи на ліхтарі маяка, тягли до Петрограду. Там їх не допускали до царських палат, ловили, відправляли назад етанами.

Я особисто за своєї молодости стрічав ся, будучи на засланні, з такими засланими селянами з ходільників. Серед них був один селянин радомисльського повіту київської губ., Хведір Богдан, котрому вдало ся хитрістю прорвати ся при огляді військ в Москві до Олександра II й подати прохання самому цареві до його власних рук. Нічого з сього не вийшло, а Богдан попав на заслання в ліси вятської губ. І він оповідав мені:

— Коли я жив у своїм селі й орав землю, я думав, що й увесь добрий народ сидить вдома та спокійно займаєть ся своїми справами, а в тюрмах сидять тільки злі люде. А як погнали мене за мою віру в царську правду по в'язницях і етапах, мені здаєть ся, що і всі добрі люде тепер по тюрмах і етапах. Кого я тут тільки не бачив: і селяне і студенти і робітники і навіть член земської управи. Не злодії й не шахраї, як і я не злодій та не шахрай.

І у нього не було вже віри в царя. Слухало його ще пятеро таких же ходільників, і у них також не було сеї віри.

Загалом тоді почало ся поріжнення найкращих російських людей з найліпшим ще царем з дому Романових. Усім відомо, як сумно загинув Олександр II. Серед народу ширили ся чутки, будім-то його вбили поміщики за те, що він відібрав у них кріпаків. Але се — неправда. За другої половини свого царювання він віддалив від себе всіх своїх попередніх дорадників, які працювали з ним над справою визволення кріпаків. Вони говорили йому, що не можна спиняти ся на половині дороги, а треба вести визвольну справу далше. Але він не послухав їх і приблизив до себе ворогів визвольного руху, які з усіх сил намагали ся вернути, що тільки можна, з старого, попереднього ладу. Царь, який був зробив замолоду чимало доброго, захотів спинити великий народ, що рушив вперед до свободи, почасти на йогож поклик. Сим він погубив багато добрих людей, які бажали продовжувати його діло, — й загинув сам.

Якби там не було, Олександр II все-ж-таки зробив велике діло й без огляду на великі помилки другої половини його царювання імя сього царя на завжди звязане з визволенням кріпаків, з новими судами й виборними земськими та міськими установами.

III.

Олександр III.

Син Олександра II ні в чім не був подібний до батька. Йому говорили, що тепер не можна вже управляти, не знаючи народніх потреб, і що необхідно покликати виборних людей від цілого народу. Але він послухав ся інших дорадників, які переконали його, що його батько загинув саме тому, що дав свободу.

Загалом Олександр III приблизив до себе найгірших, найненависніших дорадників, сам замкнув ся в гатчинських палатах, рідко коли показуючи ся навіть в Петрограді, й дав волю міністрам нівечити й касувати все добре, що зоставало ся ще від реформ Олександра II. Він зменшив число виборних від селян у земстві, завів земських начальників, погіршив нові суди, роздавав бувшим поміщикам та дворянству народні гроші, відновив ганебну тілесну кару для селян і просто ненавидів народню освіту. На донесеннях міністрів він власноручно писав: „Лихо в тім, що селяне віддають дітей до гімназії“. Його міністер народньої освіти Делянів видав неймовірний приказ, аби гімназійне начальство розпитувало учеників, чи багаті їх батьки, чи гарне у них мешкання та скільки у них слуг. Се для того, щоб видаляти дітей бідноти з гімназій і не допускати туди „кухарчиних і селянських синів“. І царь одобрявав сі прикази своїми власноручними резолюціями.

В народі скоро пезла всяка надія на сього царя і навіть ходільники більше не пробували дійти до нього. Він сховав ся за глухими стінами своїх палат, цікавив ся лише життем дворян і двораків і дивував усіх незнанням найважніших подій російського життя, повною зневагою до них.

Відомо напр., що в 1891—1892 pp. Росію охопив великий голод, якого не було вже від часів Бориса Годунова. Два роки передтим був неврожай, який повторив ся й на третій рік. У своїй книжці „В голодний рік“ я наводив свідчення одного священика про се страшне лихо. Він писав: „Яко священик і проповідник євангельської правди скажу таке: йде біда за бідою, пезли жнива в полі, зогнило зерно під скибами землі, запустіли шпихлірі, не стало хліба. Стогне худоба й падає, сумно-понуро ходять стада волів, видіють вівці. Міліони дерев у лісах погоріли. Огненна стіна й стовпи диму були навкруги... Чуєть ся голос пророка Софонії: все знищу з обличчя землі, каже Господь, знищу люде, худобу й звірят, знищу птаство й риби“.

Міністри старали ся сховати й се велике народне лихо та відмовити народови допомоги. Але виборні люде в земствах заговорили одноголосно так, що довело ся все-таки довідати ся про величезну народню біду, прийшло ся видати чимало десятків мільонів на прохарчування та засів. Але се зробили запізно й багато народу померло з голоду та від хворіб.

За голодом надійшла холера. Вона прийшла з Персії, пробрала ся до нас через Астрахань і стала посувати ся по Волзі. Губернатори майже скрізь були люде зовсім нездалі, мамині синки, яких призначали не на те, щоб вони служили народови, а на те лише, щоб давати їм їх платню. Бакинський губернатор утік від холери в кавказькі гори. Саратовський, коли народ почав обурювати ся, сховав ся на пароході. Найгірше зробив астраханський губернатор: він вилася у море сторожеві кораблі й велів затримувати всі пароходи, що надходили з Персії та кавказького побережя, та не пускати їх до Волги. Але при сїм він не послав ні свіжої солодкої води ні хліба. Таким чином на морі затримали понад 400 пароходів і барок з хорими та здоровими людьми. Хорі вмирили, здорових мучили спрага й голод, а помочи не було. Нарешті одного дня від Астрахані зявив ся пароход. Усі чекали з надією, що він везе хліб і воду, але коли сей пароход підплив ближче, показало ся, що на нїм привезено... домовини! *).

Се були лише нездатність і глупота губернського начальства, але в народі народило ся пересвідчення, що то вмисно приказано лікарям морити люде. Коли нарешті стало неможливим тримати на морі так багато кораблів і їх пустили до Волги, перемучені люде кинули ся вгору по ріці та всюди рознесли вісти про свої муки та про домовини замість хліба. Тоді місто за містом почали захоплювати холерні бунти. Темний люд повірив злій видумці, буцім-то лікарі з приказу найвищого начальства вмисно морять народ. Кинули ся палити лікарні, бити сестер милосердя, фершалів і лікарів, які з небезпекою для власного життя працювали на користь тогож народу.

Згодом наступило успокоєння й воєнні суди над бунтарями. При сїм в самім Саратові понад 20 люде, винуватих лише в темноті, засуджено на смерть. Воєнні суди вияснили ганебне заховання губернаторів і ухвалили повідомити про се найвище начальство.

Здавало ся, що хоч після сього царь довідаєть ся, як відзначили ся його ставленики-слуги. Ціла Росія чекала, що судитимуть приволзьких губернаторів. Але навпаки за якийсь час усі зі здивуванням перечитали царські прикази: й бакинський губернатор, що утік в гори, й астраханський, розпорядки котрого викликали бунт, і саратовський, котрий як останній страхополох сховав ся на пароході так, що поліція ледви відшукала його там, — дістали нагороди. Се показало цілій державі, що через вал, яким обведено царів, не можуть передістати ся не тільки тихі благання, але й голосні крики й стогін народу; царь читав тільки брехливі донесення міністрів і згідно з ними робив розправу.

І саме стало ся, що власне в сей лихий час минуло 10 років від дня коронування Олександра III, десять років його буцім-то „щасливого“ царювання.

Усі найкращі люде Росії добре розуміли, яке се „щастє“, що то за добробут, але їм замкнули уста, а офіційна Росія ціла просякла брехнею, і тому звідусіль надходили поздоровлення.

Царь приїхав сам до Москви, щоб особисто прийняти поздоровлення „первопрестольної“ столиці. В генерал-губернаторським домі зібрали ся представники дворянства. Царь вийшов до них і перші слова, котрими він почав свою промову, були:

— Хвала Богу, десять років минуло щасливо.

Люде, котрі були при сїм царським привітанням, оповідали, що сї слова про „щастє“ вразили навіть вище дворянство. Присутні переглядали ся: невжеж російський царь уважає голод, холеру, бунти й смертні кари своїх підданих за добробут.

На другий день офіційні телеграми рознесли сю промову царя в усі краї російської держави. Їх читали у вигодовніях губерніях, читали на Волзі, читали всюди, де були

письменні люде, по містах і селах. І всі довідали ся, що народне лихо недоступне до царського уха, що він міркує про життє свого рідного краю лише по донесенням палатної та поліційної охорони. Ніхто його особисто в його палатах не турбував, значить: Росія — щаслива!..

Володимир Короленко.

(Далі буде).

Мирова пропозиція російських повстанців.

Петроградська телеграфічна агенція доносить під датою 9 падолиста н. ст., що конгрес рад робітничих і салдатських депутатів виробив загальні основи мирової пропозиції, де він заявляє:

Утворене революцією з 6 і 7 падолиста правительство робітників і селян пропонує, опираючи ся на рада робітничих і салдатських депутатів, правительствам всіх воюючих держав негайно розпочати переговори в справі демократичного справедливого миру. Правительство в того погляду, що демократичний мир, до якого змагає більшість робітничих класів всіх виснажених війною і йдучих до загибуні воюючих держав, мир, якого ждали російські робітники й селяне по зваленню монархії, негайний мир без анексії, себто без присвоєння чужої території й без насильного включення чужих національностей, а також без відшкодування мусить наступати. Російське правительство пропонує всім воюючим негайно простувати до такого миру й заявляє себе готовим негайно простувати енергічні кроки в сїм напрямі аж до остаточного признання всіх умов сього миру уповажненими всіх держав. Під анексіями або насильним присвоєнням чужих територій розуміє правительство кожде включення якоїсь малої слабкої нації у велику могутню державу без згоди сеї нації, незалежно від ступня її цивілізації і її географічного положення, чи то в Європі, чи в краю, положеним за океаном. Насильне удержання якогось народу якоюсь державою, відмова дозволити перевести всенародне голосування населення, коли населення висловило своє бажання щодо сього в пресі або на народніх зборах або в партійних ухвалях або шляхом повстання проти гнобителів, відмова усеунути військо з зайнятої області, нарешті відмова права завести у себе по впадоби власну форму правління—се в анексія або насильне присвоєння. Правительство в того погляду, що продовження війни з цілю поділити безсильні, переможені національності між багатими й сильними націями—се великий злочин супроти людськості. Тому правительство вричисто оголошує свою ухвалу підписати мир, який зробить кінець сій війні при додержанню згаданих для всіх націй справедливих умов. Одночасно з тим правительство заявляє, що згаданих умов не треба уважати остаточними, себто правительство згоджуєть ся розглянути всі інші умови миру й стоїть лише на тім, щоб всі умови можливо скорше предложено дотичній воюючій державі та щоб сї умови були наскрізь ясні без жадних таємничих додатків.

Правительство зі свого боку усуває цілу тайну дипломатію та стверджує свою постанову провадити мирові переговори відкрито перед цілим світом, а також оголосити всі таємні договори, одобрені й заключені правительством землевласників і капіталістів від лютого до 7 падолиста 1917 р. Правительство заявляє, що всі таємні договори не мають жадного значіння, наскільки вони, як се буває в більшості випадків, направлені на те, щоб дати великим земельним власникам і капіталістам всі можливі вигоди й улекієння та затримати або й збільшити анексії, доконані Великоросами. Закликаючи всі воюючі народи негайно розпочати мирові переговори, правительство заявляє свою готовість попірати сї переговори письменними чи телеграфічними повідомленнями або шляхом переговорів представників різних держав і через конференції згаданих представників. Щоб

* Усе се описав я в статі „Кварантана на 9-тисупневім рейді“.

улекшити єї переговори, правительство призначит уповажнених в неутральних державах. Правительство пропонує правительством всіх воюючих держав негайно заключити завіщення зброї і є того погляду, що воно має тривати 3 місяці, протягом часу, який міг би вистарчити, щоб допровадити переговори до доброго кінця. Правительство пропонує далі, щоб представники всіх національностей чи націй, яких втягнуто у війну або які через неї терплять, брали участь в обговореннях справи миру та щоб скликати конференцію представників усіх націй світу для остаточного прийняття вироблених умов миру. Передаючи правительством всіх воюючих держав єї мирові пропозиції, тимчасове правительство робітників і селян Росії звертаєть ся в першій мірі до класово свідомих робітників трьох найбільших культурних народів світу, що беруть найбільшу участь в теперішній війні, а саме Англії, Франції й Німеччини. Робітники сих держав зробили найбільші послуги в справі поступу й соціалізму. А саме фахові організації Англії, великі революції французького пролетаріату й геройська боротьба німецьких робітників за свої організації — всі єї приклади є порукою за те, що робітники сих країв зрозуміють проблеми, які розгортають ся перед ними: проблеми увільнення людськості від страховитів війни, та що єї робітники своєю міцною енергією допоможуть нам виконати мирове завдання і увільнити всі робітничі класи від визиску.

Вісти.

Про українізацію чорноморської фльоти доносить „Рус. Сл.“ з 28/X з Києва під датою попереднього дня: Український Військовий Генеральний Комітет отримав телеграму від „Центрофльоти“, в якій доносить ся, що вся чорноморська фльота проголосила себе українською. На всіх панцирниках, кружляках, торпедових суднах і інших кораблях вивішено українські фляги. Дальше в телеграмі доносить ся, що чорноморська фльота пересилає свій привіт українським краєвій і військовій властям. Чорноморська Українська Рада постановила уважати цілу чорноморську флоту українською і поповняти її на будуче тільки мешканцями України.

Націоналізація армії. У звязку з закінченням літньої кампанії зовсім перемило ся відношення міністерства війни до справи національно-територіяльного поповнювання армії й реорганізації армії відповідно до сього принципу. Змінило ся також відношення міністерства до Генерального Військового Комітету Центральної Ради. Розроблене статуту Комітету закінчено. Статут подано з початком другої половини жовтня верховному головнокомандуючому й міністри війни до затвердження. Задумують установити окремий інститут національних комісарів військових справ, компетенція яких у відношенню до військових служачих даної національності буде поширювати ся на всю Росію. В першу чергу будуть назначені український, польський і грузинський національно-військові комісари (Р. Г.).

Вільне козацтво в Катеринославі. В Катеринославі заснував ся курінь „Вільне Козацтво“, членами котрого є тільки члени соціалдемократичної партії — робітники або за їх рекомендацією. Мета сього товариства — охорона порядку та спокою, як на заводах, залізницї, так і в місті від усяких виступів з боку чорної сотні. На перших установчих зборах вибрано тимчасову раду й фінансову комісію товариства (Р. Г.).

В. Винниченко виїздив 17 жовтня н. ст. до квартири головнокомандуючого південно-західним фронтом для наради з головнокомандуючим ген. Володченком в справі оборони краю від ворога та привернення внутрішнього ладу (К. М.).

Всеукраїнський зїзд медичного військового персоналу відбув ся у Києві одночасно з національним зїздом лікарів у днях 25—26 жовтня. На зїзді заявили ся представники медичного й ветеринарного персоналу фронту й тилу та громадських організацій (Червоного Хреста, Земського Союзу і т. ин.). В програму зїзду увійшли, як справи організації постійного військового медично-санітарного й ветеринарного відділів

при Генеральнім Комітетї, так і справа обєднання військового українського медичного персоналу, демобілізації і т. ин. (За Новою Радою).

Установчі збори „Української Військової Спілки“ відбули ся 11 жовтня н. ст. у Києві. На деннім порядку було затвердження статуту товариства, що гуртує козаків, офіцерів, лікарів, урядовців, фершалів і юнкерів (Нова Рада).

„Українську Бойову Дружину“ ухвалено зорганізувати на загальних зборах Шмаківської громади на Катеринославищинї. Відразу записало ся 50 людей (Нова Рада).

Якими засобами провадить ся культурна праця між полоненими в таборі Фрайштадт (Горішня Австрія), про се находимо в таборівій часописи „Розвага“ такі інформації: „Коли наша організація мала які небудь грошеві піддержки, мала їх тільки зразу, в початках роботи від „Союзу визволення України“ й то дуже незначні. Більше піддержок було в книжках та часописах, які йдуть і дотепер. Всі наші бібліотеки повстали майже виключно з книжок, присланих нам даром Союзом, а також деякими добродїями — австрійськими Українцями. Натомісць вже більше ніж півтора року, можна сказати від початку 1916 р., наша організація не мала зовні ні сотика грошевої піддержки. Вся робота держить ся виключно на добровільних жертвах самих полонених Українців та на засобах, сотворених самими полоненими Українцями. Осє вони: I. Найбільше грошевих піддержок має наша таборова організація від спілкової української таборової чайні „Власна Поміч“. В єїчні 1916 р. вдало ся відібрати чайню від приватного підприємця й зорганізувати її яко кооперативу самих полонених без ріжниць націй (належали до неї також Жиди й декілька тутешніх Великоросів). Від того часу загальні збори спілкової чайні при кожнім двомісячнім розділі зиску призначували майже одноголосно коло $\frac{2}{3}$ чистого зиску на культурно-організаційні українські таборові ціли. Протягом 20 місяців існування Спілки поступило від неї на річ українських таборових організацій 14.332 К грошей. Належить тут згадати й про те, що спілкова чайня призначувала більші суми й на інші ціли: на запомоги для хорих та бідних—3.805 К; на поправу харчів віддано командї—1000 К; на українські школи на Волині—694 К; для жидівської таборової організації—933 К; на фонд будови пам'ятника помершим фрайштадтським полоненим—1000 К; на бібліотеку „Червоного Хреста“—100 К; на Український Національний Фонд—100 К. — II. Другим важним джерелом є добровільні жертви полонених Українців у таборі, а особливо з робітничих команд. Завдяки великій жертволюбивості й розумінню ваги нашої праці полонені Українці жертвують багато з свого заробітку, з тих запрацьованих кривавим потом кількох копійок на день. Протягом 1916—1917 р. вплинуло до каси української таборової організації на піддержку нашої роботи: з робітничих команд 5.013 К. (головно на піддержку Видавничого Товариства); в таборі зібрано за той час 2.031 К.—разом отже 7.044 К., не рахуючи близько 1000 К., які зложили полонені Українці на Національний Фонд.—III. Окрім сих двох головних джерел доходів української таборової організації існують ще й інші, менші джерела доходу: 1. Видавниче Товариство мало протягом 1916—1917 р. з продажі газет в таборі, з переплетні й друкарні 1.451 К. приходу; 2. Фотографічне т-во „Світло“ має місячно коло 100 корон чистого зарібку; 3. Театр має також з продажі білетів чималі прибутки. І так напр. від 1 лютого до 1 жовтня 1917 р. прихід з продажі білетів виносив 1.281 К. (найдорожчі місяця коштують в нашім театрі 25 сотиків). 4. Т-во „Суспільно-Просвітний Гурток“ має з книгарні місячно також 30—50 К. чистого зиску. До того зауважимо, що в кожнім з 8-ми існуючих в таборі товариств члени платять місячні членські вкладки—невеличкі, правда, одначе кожне товариство має все-таки місячно по кілька або й кільканадцять корон з членських вкладок. Се й є всі джерела, з яких пливають грошеві засоби, якими вдержуєть ся наша культурно-національна праця серед полонених Українців у фрайштадтським таборі й поза табором“.

Генеральний Секретаріат в справі боротьби з контрреволюцією. З огляду на сильно поширену останніми часами контрреволюційну й протиукраїнську агітацію, яка веде переважно по селах, Ген. Секретарство внутрішніх справ розіслало всім губернiальним і повітовим комісарам такий циркуляр: „Події останніх часів („корнілівщина“, антижидівська агітація і які інші форми та прояви контрреволюційного й протидержавного руху) вимагають від органів влади, як в центрі, так і на місцях вильно доглядати за всякими непевними з боку контрреволюційности елементами, припиняти їхню агітацію проти органів революційної влади й революційно-демократичних організацій і рішуче всіма силами, які є в розпорядженні влади, бороти ся з такими чи іншими активними контрреволюційними випадками.

На Україні органом найвищої красвої влади є Генеральний Секретаріат—виконавчий орган, затверджений тимчасовим правительством Російської Республіки. Се треба завжди й твердо пам'ятати всім і кожному.

Генеральному Секретарству внутрішніх справ відомо, що по деяких місцях на Україні безупинно веде ся контрреволюційна агітація і між иншим у формі агітування проти Центральної Ради та її Генерального Секретаріату, а також протиукраїнська агітація взагалі, котра нацьковує одну частину людности на другу, й місцева влада не вживає рішучих заходів, аби таку агітацію спиняти.

Генеральне Секретарство внутрішніх справ пояснює, що таке відношення до своїх обов'язків взагалі і до справи боротьби з контрреволюційною агітацією (в яких би формах вона не провадилась) зокрема ніяким чином їм не буде попускати ся. Праця злочинців контрреволюціонерів і погромщиків, хто би вони не були, повинна припиняти ся негайно, рішуче й послідовно та в кожнім випадку, коли є певні вказівки на контрреволюційні вчинки тих чи інших осіб, такі справи повинні передавати ся до відповідних органів судової влади.

Особи місцевої адміністрації, котрі не будуть відповідно виконувати своїх обов'язків взагалі і щодо боротьби з контрреволюцією зокрема, будуть негайно наказом генерального секретаря внутрішніх справ усунені зі своїх посад і в тих випадках, коли в їх діяльності доходженне найде бездіяльність влади та погуманне, будуть віддавати ся під суд“ (Нова Рада).

Програма Секретаріату фінансів. „Рус. Сл.“ з 28/X доносить з Києва під датою попереднього дня: Нарада під проводом генерального секретаря фінансів Туган-Барановського, розглянувши проєкт доповнення до правительственной інструкції Секретаріату фінансів, признала, що на Секретаріат п'ятох губерній складають ся всі функції міністерства фінансів. Правительственні кредити йдуть до Секретаріату, а він розділює їх. Секретаріат має право накладати податки.

Про вибори до Установчих Зборів доносять до „Рус. Сл.“ з 23/X з Києва під датою 21/X: До виборів до Установчих Зборів усі українські соціалістичні партії об'єднали ся і випустили загальний список кандидатів, в який увійшли Грушевський, Винниченко й інші українські політичні діячі. Цікаве становище зайняв Союз української державности, що випустив великий агітаційний плякат, на яким міститься карта незалежної України від Карпат по Кавказ. У плякаті наведені статистичні дані, які доказують, що найбільшу часть України загарбала й поневолила Московщина. Плякат закликає не піддавати ся на московські хитрощі й не брати участі у виборах до Установчих Зборів, бо на Установчих Зборах Москалів буде вдвоє більше ніж Українців. Москалі загарбають собі чорну плодівиту землю — українську. Не дозволять нам злучити разом українських земель, щоб легше було тримати нас в неволі. Пам'ятай же, український народ, — стоїть у плякаті, — всеросійські Установчі Збори — се загибель України. Віроломна Московщина, як 250 літ тому, готує для України нові кайдани, тяжчі і страшніші. Ти не пішли туди своїх виборних. Плякат закликає народ посилати своїх виборних на Українські Установчі Збори у Києві, які повинні зробити Україну незалежною державою. Плякат кінчить ся гаслом: „Хай

живе одна, неподільна, незалежна українська держава!“ (Пор. „Нов. Время“ з 26/X).

Отсих кандидатів до Установчих Зборів зарекомендував Центральний Комітет У. С.-Д. Р. П. партійним організаціям У. С.-Д. Р. П.: 1. Авдієнко Михайло Оверкович, 25 років, член Ц. К. У. С.-Д. Р. П.; член Української Центральної Ради; радний київської міської ради; організатор революційного війська в Петрограді; селянин. 2. Антонович Дмитро Володимирович, 40 р.; товариш председателя київської міської ради; редактор часописи У. С.-Д. Р. П. для селян „Воля“; письменник. 3. Винниченко Володимир Кирилович, 38 літ; відомий письменник, голова Генерального Секретаріату й генеральний секретарь внутрішніх справ Української Центральної Ради. 4. Веселовський Сергій Феоданович, 37 літ; член Ц. К. У. С.-Д. Р. П.; товариш голови У. Ц. Р.; голова „Центросахару“; професор сільсько-господарської економії та статистики київського політехнічного інституту. 5. Вікул Сергій Павлович, 27 літ; член Ц. К. У. С.-Д. Р. П.; член У. Ц. Ради; письменник. 6. Касяненко Євген Іванович, 29 літ; член Ц. К. У. С.-Д. Р. П.; член У. Ц. Ради; член Виконавчого Комітету Всеукраїнської Ради робітничих депутатів; письменник. 7. Мартос Борис Миколаєвич, 37 літ; товариш генерального секретаря для земельних справ; відомий кооператор; товариш голови Української Селянської Спілки. 8. Порш Микола Володимирович, 40 літ; член Ц. К. У. С.-Д. Р. П.; член У. Ц. Ради; голова Всеукраїнської Ради робітничих депутатів; член „Ради Російської Республіки“ (тимчасового парламенту); член Укр. Наук. Товариства; економіст-письменник. 9. Петлюра Симон Васильович, 38 літ; голова Українського Військового Генерального Комітету; член У. Ц. Ради; літературний критик і публіцист. 10. Ткаченко Михайло Степанович, 37 літ; член Ц. К. У. С.-Д. Р. П.; голова Українського Правничого Товариства; радний київської міської ради; адвокат. 11. Шевченко (по чоловіку Машкевич) Юлія Григорівна, 27 літ; член У. Ц. Ради; член Виконавчого Комітету Всеукраїнської Ради робітничих депутатів; лікарка. (Р.Г.).

Блок народніх соціалістів з українськими федералістами відбув ся 17 жовтня н. ст., як подає „Рус. Слово“ з 28/X. В список кандидатів до Установчих Зборів включено: Зарудного, проф. Туган-Барановського та Брамсона й українських письменників Єфремова, Саліковського й ин.

Мова виборчих карток. Вкінці засідання Малої Ради 18 жовтня н. ст. Рафес підняв питання про те, на яких мають бути видруковані на Україні виборчі картки. В 60 розділі статуту про вибори до Установчих Зборів сказано, що картки повинні бути видруковані державною, себто російською мовою, але по заяві групи, яка подала список, картки можна друкувати й мовою тої групи. Таким чином на Україні картки могли б друкувати ся російською й українською мовою або мовою більшости. Але Поляки й Жиди також можуть зажадати, щоб картки були друковані й їхніми мовами; через те Рафес порадив визнати на Україні дві офіційні мови — українську й російську, тоді польська й жидівська мови уважатимуть ся неофіційними й виборчі картки на бажання Поляків чи Жидів можна буде друкувати також і сими мовами. Для того, щоб се узаконити, Рафес дав раду поклопотати ся перед правительством, щоб 60 розділ статуту про вибори зредаговано так: списки оголошують ся російською і українською мовами. Сю раду одногосно прийняла Мала Рада (Нова Рада).

З постанов зїзду комісарів України. „Рус. Слово“ з 20/X доносить з Києва під датою попереднього дня: Зїзд комісарів України постановив без суду арештувати й вислати особи, що ведуть агітацію з закликами до спротиву розпорядкам тимчасового правительства, а також Центральної Ради й Генерального Секретаріату. Зїзд постановив поробити енергічні заходи для боротьби з протижидівською агітацією. Зїзд постановив, що „громадська контррозвідка“ в межах України має бути в руках Генерального Секрета-

ріяту. На зїзді комісари піднесли питання, чиїми вони комісарами є властиво, тимчасового правительства чи Генерального Секретаріату? Предсідатель Винниченко заявив, що він в сій справі розмовляв з товаришем міністра Богуцьким, котрий заявив, що комісари залежать від Генерального Секретаріату. Тимчасове правительство буде зносити ся тільки у виїмкових випадках безпосередно з комісарами.

Губернаторами (губернськими комісарами) автономної частини України є: київським — Саліковський, подільським — Стаховський, волинським — Вязлов, чернігівським — Д. Дорошенко, подтавським — А. Левицький.

Заява краевого комітету кадетів Центральной Раді з приводу виходу з неї представників партії народної свободи підкреслює особливо те, що декларація Ген. Секретаріату є пробою вийти за межі угоди з правительством. Маючи на цілі скликати Українські Установчі Збори й домагаючи ся українського представництва на міжнародній мировій конференції, Українська Рада, як говорить заява, відкрито стає на шлях розчленування російської держави. Далі автори заяви подрібно спляняють ся на тій небезпечі, яка грозить краєви й заселюючим його народам від проктованого Секретаріатом вільного козацтва. Вільне козацтво з отаманами на чолі може при переживаних умовах стати господарем краю, котрий в такім разі впаде в гірше нещастє ніж війна. З сим козацтвом прийде ся вести завзяту боротьбу, при якій не можна й думати про здійсненне намічених Генеральним Секретаріатом культурно-господарських реформ. Краєвий комітет кадетів протестує проти самої ідеї творення вільного козацтва, якої не можна погодити з розумінням державности й яка компромітує Ген. Секретаріат як орган тимчасового правительства, бо не тільки здійсненне, але й сама пропаганда сеї ідеї попишають народню масу до такої авантури, наслідків якої не можна передбачити. Виходячи з Ц. Ради, краєвий комітет партії народної свободи заявляє, що він щиро відданий справі національно-культурного відродження українського народу, уважає його змагання до автономії України законними та справедливими й всіма залежними від партії способами помагатиме здійсненню сих змагань. Але комітет переконаний, що шлях, на який вступила Ц. Рада, не тільки неправильний шлях, але й небезпечний передовсім для самої України. Се збуджує в серцях членів партії кадетів, багато споміж яких є Українцями, тривогу за долю і найближшу будучину краю і народу (Рус. Сл.).

Четвертий київський повітовий селянський зїзд про сучасний політичний момент ухвалив 9 жовтня таку резолюцію: Вислухавши реферат про всеросійську демократичну нараду та про те, що в Петрограді утворено постійну Демократичну Раду, перед якою має відповідати тимчасове правительство, — київський повітовий селянський зїзд, визнаючи утворенне такої Ради (тимчасового парламенту) відповідаючим інтересам трудового народу, постановив: 1) домагати ся збільшення в Демократичній Раді числа представників українського народу відповідно до числа народів Росії, 2) представники українського народу повинні настоювати в Демократичній Раді на тім, щоб нове правительство, яке має бути революційним і демократичним, а) негайно вжило заходів до скінчення війни, б) видало негайно законопроект про передачу поміщицьких, удільних, кабінетних і монастирських земель в розпорядженне земельних комітетів (до Установчих Зборів), в) передало всю владу на всій Україні до рук Центральной Ради й Ген. Секретаріату, який має працювати на основі статуту, виробленого Центральною Радою 29 липня сього року (Нова Рада).

На виборах до повітового земства в Полтаві побідила ліста Української Селянської Спілки.

Український зїзд утікачів з Холмщини. Дня 7 вересня н. ст. відкрив ся у Києві в Педагогічній Музею український зїзд утікачів з Холмщини. На зїзд прибуло коло 300 делегатів. Предсідателем зїзду вибрано Василенка. Зїзд відкрив священник Матюк, котрий вказав на потребу прилучення Холмщини до України. Зїзд привітав М. Грушевський і повідомив членів зїзду, що на імя Ц. Ради приходять протести проти прилучення

Холмщини до Польщі. Справа прилучення Холмщини до України обговорюватиметь ся по затвердженню генеральних секретарів. Укінці Грушевський вказав на те, що він сам уродженець Холмщини та в своїм часі протестував проти прилучення Холмщини до Польщі. Від год. 5 до 7 відбувало ся закрите засіданне зїзду. Потім на зїзді виступив цілий ряд бесідників у справах національного самоозначення (К. М.).

„Копійка на рідну школу“. Товариство „Копійка на рідну школу“, яке ставить собі завданням збирати кошти на поширенне рідної освіти, випустило таку відозву: По всіх напрямках іде зараз велика робота над визволенням наших національних і особистих прав, над поліпшенням нашого майбутнього життя. А найпекуучішою потребою являєть ся відбудова нашої школи та поширенне освіти між нашим народом. Для сього треба шкіл, бібліотек, національних театрів, музеїв тощо, чого нам ніхто не дасть, як самі не подбаємо. Нам треба і незаможній молоді забезпечити можливість освіти заведенням бурс і стипендій, а на се треба грошей, грошей і грошей. На сю справу треба завести добровільний податок з усіх громадян України й тому звертаємо ся до вас, товариші—українська громадо, з уклінним проханням: вписуйте ся всі численно в члени товариства „Копійка на рідну школу“. Кожний член обовязаний відкладати що дня одну копійку на фонд товариства. Не забувайте, що громада — великий чоловік, а одна копійка всіх—се більше ніж найбільші жертви одиниць. Одна копійка, складана точно й ретельно, принесе нам міліони. Коли по одній копійці при наших стараннях хочби тільки три міліони зложило на доказ своєї національної свідомости, кожного місяця ми придбали б один міліон карбованців. А нас же не три, а 35 міліонів. І ми певні, що не буде ніодного Українця, котрий би одною копійкою що дня не положив цеглинки під велику будову загально-народної освіти.

Жертви й членські вкладки приймають ся до загальних зборів фондаторами товариства в Педагогічній Музеї, організаційна комісія, в I і II українській гімназії та в конторі газети „Нова Рада“.

Членом уважаєть ся кожна особа стільки часу, за скільки день вона внесе по одній копійці; хто зразу внесе 3 карб. 65 коп., той уважатиметь ся членом товариства „Копійка на рідну школу“ цілий рік.

Загальні збори товариства відбули ся в неділю 18 жовтня н. ст. о 5 год. в клубі „Родина“, Володимирська 42.

Київська Українська Учительська Спілка. Ініціативний гурток учителів-Українців міста Києва запросив усіх товаришів-педагогів нижчих, середніх і вищих шкіл на загальні установчі збори 21 жовтня н. ст. для заснування Київської Української Учительської Спілки. На деннім порядку були: статут, вибори ради й біжучі справи (Р. Г.).

Українське товариство ветеринарних лікарів у Києві відбуло 20 жовтня н. ст. установчі збори. Розглянено й ухвалено статут, котрий незабаром вийде з друку. Мета товариства — об'єднанне всіх українських ветеринарних сил з наукового й практичного боку (Р. Г.).

Від Комітету допомоги Українцям—виселенцям. В 1914 і 1915 рр., в часі окупації й відступання російських військ в Галичини й Буковини російський уряд арештував і вивіз десятки тисяч Українців — у глибокі степи Сибіру й північні губернії російської держави. Десятки тисяч невинного, спокійного українського населення впало жертвою царського режиму. Тисячі з них томили ся місяцями й роками в тюрмах. В тих часах російський уряд поводив ся з сими нещасливими жертвами, як з невольниками. Йшли в Сибір цілі ватаги, наражені на всі злидні, та вмірала тисячами. Інші національності, як напр. Поляки й Жиди, мали змогу організувати поміч для своїх братів. Українці не могли сього зробити. Саме названне себе Українцем потягло за собою тюрму або висилку в Сибір. Такий був стан до революції. Велика російська революція 1917 р., що основно змінила політичне й суспільне життя в Росії, — зовсім не змінила положення сих нещасливих жертв війни. Навпаки,

можна сказати, що подекуди їх положення стало ще невідраднішим. І зараз ще маси виселенців-Українців перебувають в Сибіру й північних губерніях Росії тому, що поворот їх навіть в європейську Росію недовольний. В гарячоті революційним часі всі забули за них і вони, zostавлені на глум долі, марно загибають. Надходить осінь та зима й сим забутих всіма людям грозить смерть від голоду й холоду. Се лихо зараз збільшило ся через те, що при сьогорічнім відступанню російських військ з Галичини прибула нова хвиля збігців, виселенців і арештованих.

Українська Центральна Рада й Генеральний Секретаріат у Києві через своє правне й матеріальне становище й положення не зробили й не можуть зробити нічого для усунення або бодай зменшення сього горя. Заініційована „Комітетом допомоги Українцям-виселенцям“ акція в цілі спровадження виселенців-засланців з Сибіру, з причин від нього незалежних, дала дуже малі висліді.

В сій розпучливій просто ситуації „Комітет допомоги Українцям-виселенцям при Українській Центральній Раді у Києві“ звертає ся до всіх народів культурного світа з закликом: Заступіть ся за нещасних, допоможіть їм! Погибають сотні тисяч людей, загибає частина народу, на спину якого зложила доля сей найбільший тягар війни“. — Інші українські часописи просимо помістити сю відозву! — Комітет допомоги Українцям-виселенцям при Українській Центральній Раді (Р. Г.).

Кубанська республіка. „Рус. Слово“ з 20/X доносить з Катеринодору під датою 17/X: На військовій раді оголошено проєкт управи області. Згідно з проєктом кубанська республіка є рівноправним членом союзу народів, що заселяють Росію, і управляє ся законодавчою радою. На чолі виконавчої влади стоять кубанське правительство й військовий отаман, котрий має право ставити veto на закони, видавані радою. Республіка має при центральній влади свого посла, названого контрольором. Законодатна рада вибирає ся негайно. Право участі у виборах має тільки правосильне населення області: козаки, гірняки, селяне-власники та члени земельних товариств.

3 конференції національних соціалістичних партій. Рада національних соціалістичних партій запропонувала конференції такий проєкт платформи. Об'єднання національних соціалістичних партій має на меті утворити такі форми співжиття націй, котрі виключали б усі форми національного поневолення, від кого-б вони не йшли. Загальним основним принципом російського державного ладу в усіх його межах повинна бути охорона законом прав національних меншостей. Національні соціалістичні партії вимагають признання публічних прав усіх мов, якими говорять народні маси в Росії. Національні соціалістичні партії будуть обстоювати право кожної нації на політичне самоозначення в формі: 1. національно-територіальної автономії, 2. національно-персональної автономії, 3. організації національної території на федеративних підставах в російській державі. Визнаючи устрій російської республіки, що повстав з революції, національні соціалістичні партії домагатимуть ся від Установчих Зборів санкції усіх форм національно-політичного буття, котрі обстоюватиме та чи інша національна група. В конкретних історичних умовах даного періоду проєкт платформи об'єднує всі соціалістичні партії поодиноких націй в змаганні: 1. Для націй, що мають територію, — утворити адміністративну або політичну автономію; 2. Для національних меншостей чи націй, що не мають території, — право на національно-персональну автономію (свій сойм для національних справ). Національні соціалістичні партії, що входять в Раду, додають до гасел соціалістичного інтернаціоналу той, що у велику міжнародну армію соціалізму працюючі класи входять не тільки по державах, але й по націях. Відповідно до сього на конгресах міжнародного соціалістичного інтернаціоналу треба змінити форму представництва й крім соціалістичних партій держав мають бути представлені соціалістичні національні партії (Р. Г.).

Платформа донського козацтва. Як доносить „Рус. Сл.“ з 28/X з Новочеркаську під датою попереднього дня, військово правительством затвердило таку виборчу платформу донського війська: Рівність усіх без різниці полу, віри й національності. Скасування привилеїв і обмежень, негикальності особи й житла, свобода совісти, слова, преси, зборів, союзів і переселення. Державний лад—єдина демократична федеративна республіка. Донська область входить на правах федерації з правом творення союзів з іншими областями й національностями. Органи управи в області: військовий круг і старічні й хуторські збори. Землі республіки належать трудовому народові. Вивласнення монастирських, церковних, удільних і скарбових земель у користування трудящим масам без винагороди, землі приватних власників вивласнюють ся на основах, вироблених обласними автономними законодавчими зборами. Всі військові землі—власність військової козацької громади, селянські—власність селянських громад. Землі приватних власників вивласнюють ся в користь селян по нормі, установленій місцевим законодавством. Решта йде в користь війська. Військової обов'язок загальний, обов'язковий і рівний для всіх. Привилеї в набуванні освіти касують ся. Націоналізація і територіальний характер армії. Козаки служать в козацьких частях з козацьким офіцерським складом, виправа на військовий кошт. Судовий лад спільний з усією республікою. Наука загальна, обов'язкова, безплатна на рідній мові. Охорона законом праці. Свобода союзів. Право змов, 8-годинний робочий день крім сільського господарства. Державне забезпечення, поєднавчі камери. Прогресивний дохідовий податок і скасування попередніх податків на предмети першої необхідності.

Красноярський єпископ Нікон складає єпископську гідність. „Утро Росії“ подає, що Синод отримав прохання красноярського єпископа, члена Державної Думи Нікона зняти з нього єпископську гідність. У своїй просьбі єпископ Нікон вказує, що бажаючи бути ширим християнином, він уважає своїм моральним обов'язком відмовити ся від єпископства, яке не задовольє його релігійних ідеалів. Рівночасно єпископ Нікон яко член Державної Думи звернув ся до М. Родзянка з письмом, в яким, повторюючи свою тверду постанову зложити архиєрейську гідність, просив прислати йому карту члена Державної Думи на його світське ім'я. Як доносить „День“, Синод, розглянувши прохання красноярського та єнісейського єпископа Нікона про зняття архиєрейської гідности й монашого стану, признав, що єпископ Нікон відрікаєт ся в сій просьбі не тільки від гідности єпископа й чернецтва, але й від самого православія, не вірячи в устрій православної церкви навіть на будучім краєві церковнім соборі. Тому Синод постановив закликати єпископа Нікона до Петрограду для пояснень, назначити дохідження в сій справі й по переведенню слідства позбавити єпископа Нікона священно-єрейської гідности, а коли він не покаєт ся, відлучити його навіть від церкви яко еретика. Просьбу єпископа Нікона назначити йому пенсію Синод відкинув категорично.

Українізація в ніжинському інституті. У відповідь на запитання Ген. Секретаріату признав ніжинський інститут бажаним заведенням науки історії української мови й історії України, зазначивши, що нема в інституті осіб, які могли-б викладати ці предмети в українській мові (Києвлянинь).

Народній українській університет у Києві. Загальні збори ради лекторів відбули ся 17 жовтня н. ст. з приводу відкриття університету, розкладу лекцій по аудиторіям університету св. Володимира й такого іншого (Р. Г.). — 18 жовтня н. ст. о 2 год. попод. відбуло ся у великій залі Педагогічного Музею урочисте відкриття українського народнього університету (К.М.).

Про курси позашкільної освіти пише С. Русова в „Новій Раді“ (ч. 148) між иншим, що за час просвітянського зїзду скликано при відділі позашкільної освіти нараду з завідувачим народньою освітою на Полтавщині, Чернігівщині, Катеринославщині й Поділлі. Виявило ся, що найкраще стоїть українізація позашкільної освіти на Полтавщині, досить кепсько на Чернігівщині, по південно-східних повітах Катеринославщини

й по деяких повітах Поділля. Скрізь почуваєть ся недостача підготовлених до своїх обовязків інструкторів позашкільної освіти. Нарада висловила ся за негайне улаштування курсів для позашкільної освіти. Курси має організувати відділ позашкільної науки при Ген. Секретаріаті народньої освіти. Курси мають приготувляти інструкторів і лекторів. Інструкторські курси позашкільної освіти мають бути на протязі 6 тижнів— від кінця жовтня до Різдва й матимуть більш методично-організаційний напрямок. Незабаром буде надрукована й розіслана по народніх управах програма сих курсів.

Анкета серед народніх учителів Катеринославщини. Анкета Українців серед учителів народніх шкіл, уладжена в ціли українізації шкіл, дала такий вислід, що з 4000 учителів відгукнуло ся на анкету тільки 1100. Серед них Українців 670, але пише по українськи тільки 451 (Рус. Сл.).

Київська „Нова Рада“ містить велику статю М. Меленевського „Про полонених Українців в Австро-Угорщині“. Є се лист до редакції „Нового Времени“ з приводу „інформацій“ якогось прапорщика Сікорського про українську пропаганду в таборах полонених Австро-Угорщини.

С. Весоловського, котрого в середині марта київський виконавчий комітет призначив у „Центроукор“ за комісара до реакціонера акцизника Орлова, затвердило потім тимчасове правительство за рекомендацією У. Ц. Ради на посаді голови (Р. Г.).

Бібліографія.

Видання Союзу визволення України.

М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна. Відень, 1917. Стор. 22. Ц. 40 сот.

Зміст: Чого хочуть Українці. Що таке автономія. Національно-територіяльна автономія. Яка користь з такої автономії? Федеративний устрій. Федеративна російська республіка. Автономна Україна в федеративній російській республіці.

Праця проф. М. Грушевського задля своєї пекучо-важної теми й незвичайно гарного й доступного для всякого читача оброблення певно знайдець ся в руках кожного Українця й кожної Українки, що свідомі свого національного я і хочуть стати учасниками одної волі й одного змагання усього українського народу.

М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції, Відень, 1917. Стор. 35. Ц. 60 сот.

Зміст: Політичне й економічне підготованне війни Росією. — Мобілізація і мобілізаційні розрухи. — Переслідування Українців і інших „ненадійних“ націй. Єднання в межах російського громадянства. — Окупація Галичини. Переслідування галицьких Українців. — Початок реакції. Перші виступи проти війни. Початок конфліктів між правительством і лібералами. — Поражки Росії. Горе втікачів. Початок господарської кризи. Епідемії. Обурення населення. — Скликання Думи й уступлення реакційних міністрів. Мобілізація промислу. Военна акція громадянства й суспільно-політичні конфлікти. — Організування громадянства на ґрунті военної акції. Боротьба думської більшості проти правительства. Утворення поступового блоку. — Розпущення Думи та зміцнення реакції. Мирова пропаганда правих. Упадок громадянського настрою. — Поновне скликання Думи й нові конфлікти в ній. Проекти реформ. Зріст революційного настрою серед робітництва. — Дума осточортіла. Участь робітництва у воєнно-промислових комітетах і переслідування їх. Настрій проти війни. — Коротка сесія Думи й важні дебати. Уступлення Сазонова. Румунський похід. Хлібна криза. Нова сесія Думи. Криза в поступовім блоці. — Зріст чинників революції. Ізоляція правительства. Поріження між лібералами й демократами в справі війни. Останні зусилля реакції під проводом Протопопова. — Буржуазія. — Селянство й робітництво. — Перед вибухом революції.

Чужі видання.

Лесь Мартович. Забобон. Повість. Накладом Української Видавничої Спілки. Львів, 1917. Стор. 336. Ц. 6 К.

Роман Секела. Смерть. Нариси й оповідання з часу великої війни. Новітня Бібліотека, ч. 25. Львів, 1917. Стор. 84. Ціна 2 К.

Йоган Вольфганг Гете. Герман і Доротей. Поема в перекладі і з передмовою д-ра Ів. Франка. Всесвітня Бібліотека. Львів, 1917. Стор. 68. Ц. 1-60 К.

Юліян Борхардт. Введення в національну економію. Переклав з німецького К. Немова. Популярно-наукова Бібліотека „Праці“. Ч. 1. 1917. Стор. 24. Ц. 25 сот.—10 коп.

Сільська кооперація. Раштат, 1917. Стор. 36—43. Ціна 40 ф.

Крім заготованих у нас давнійше повстали на рос. Україні ще такі часописи:

Волошки. Двохтижневник для дітей, виходить у Києві від 15/28 жовтня. Передплата до кінця року 4 карб. 50 коп. Поодинокое число 90 коп.

Вільна Українська Школа. Загально-педагогічний журнал. Видає Всеукраїнська Учительська Спілка. Виходить щомісяця від вересня сього року. Ціна на рік 12 карб., на швірок 7 карб. Редагує Комітет, за редакцію відповідає С. Черкасєнко.

Гедзь — уїдлива муха. Сатирично-гумористичний двохтижневник вилетів 20 жовтня н. ст. Поодинокое число 65 коп. Передплата тимчасово 5 карб.

Народная Жизнь. Під сим заголовком виходить у Катеринославі земська газета, яка заведена український відділ „Наш Край“, а також друкує великі статі по українськи.

Нові українські книжки (за українськими часописами з російської України).

Видавництво „Народній Стяг“.

Союз визволення України. Одеса, 1917. Стор. 32. Ц. 25 коп.

Видання Союзу українських автономістів-федералістів.

В. Леонтович. Автономія, її наслідки й страхи перед нею. Київ, 1917. Ц. 25 коп.

Всесвітні клясики Гете, Шіллер і Пушкін в українськiм перекладі.

Накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ під ред. Івана Калиновича вийшли з друку та продають ся такі твори світових клясиків:

№ 1/3. Фрідріха Шіллера: Поезії, вип. I і II з передмовою проф. О. Грицяя, в перекладі Пезара Білили, О. Грицяя, Д. Йосозовича і д-ра Ів. Франка Ц. К 1.60

№ 4/6. Александра С. Пушкіна: Драматичні твори, в перекладі, з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка (Се остання праця-переклад нашого великого письменника) „ „ 3.—

№ 7/8. Йогана В. Гете: Герман і Доротей, поема з німецького народнього життя з кінця XVIII ст. в перекладі д-ра Івана Франка (саме вийшла з друку) „ „ 1.60

Крім того незабаром появлять ся друком такі випуски:
№ 9/10. Михайла Яцкова: Далекі шляхи, збірка нових новел і нарисів Ц. К 2.—

№ 11/12. Арістофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка „ „ 2.—

Видані досіль випуски дістати можна в Книгарні Наукового Товар. ім. Шевченка у Львові, Ринок, ч. 10, в „Українськiм Базарі“ в Стрию, в „Народнiм Базарі“ в Перемишлі або у Івана Калиновича в Бориславі, який висилає замовлені випуски оплатно й евентуально зараз чек на висилку грошей.

Зміст: Горожанська війна в Росії. — Справа Українських Установчих Зборів на Малій Раді. — Четвертий зїзд української соціалдемократичної партії у Києві. — Зїзд національностей у Києві. — Законопроекти Секретаріату земельних справ на засіданні Малої Ради. — Др. Євген Олєсницький. (Посмертна загадка). — В. Короленко. Як упала царська влада. — Мирова пропозиція російських повстанців. — Вісти. — Бібліографія.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавченя у Відні.